

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Eva Nezvalová

ČF - AF

**Slovní zásoba učebnic češtiny jako cizího jazyka
se zřetelem k tvaroslovným charakteristikám**

Vocabulary in the Textbooks of Czech as a Foreign Language
with Regard to Morphological Features

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci 1. 5. 2010

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí bakalářské práce Mgr. Darině Hradilové, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup při psaní této práce.

Obsah

Úvod	6
1. Výuka češtiny pro cizince.....	8
1.1. <i>Metody výuky češtiny pro cizince a jejich reflexe v učebnicích</i>	9
1.1.1. Přímá metoda	10
1.1.2. Komunikační metoda	11
1.1.3. Společný evropský referenční rámec.....	13
2. Koncepte vybraných učebnic češtiny pro cizince	14
2.1. <i>New Czech Step by Step</i>	14
2.2. <i>Communicative Czech (Elementary Czech)</i>	15
2.3. <i>Čeština pro cizince</i>	16
3. Typologie sloves v učebnicích češtiny	18
3.1. <i>Mluvnice češtiny 2</i>	18
3.2. <i>Příruční mluvnice češtiny</i>	20
3.3. <i>Čeština jazyk cizí</i>	21
3.4. <i>New Czech Step by Step</i>	23
3.5. <i>Communicative Czech (Elementary Czech)</i>	24
3.6. <i>Čeština pro cizince</i>	25
3.7. <i>Srovnání</i>	26
4. Frekvenční analýza konjugačních typů v učebnicích češtiny pro cizince.....	29
4.1. <i>Metodologie</i>	29
4.2. <i>Problematika futura perfektivních sloves v učebnicích češtiny pro cizince</i>	30
4.3. <i>New Czech Step by Step</i>	31
4.3.1. Sloveso <i>být</i>	31
4.3.2. Indikativ přítomnosti	32
4.3.3. Indikativ minulosti.....	33
4.3.4. Futurum nedokonavých sloves.....	33
4.3.5. Vid, futurum dokonavých sloves	34
4.3.6. Prefíxy „dlouhá“ a „krátká“ slovesa pohybu.....	34
4.3.7. Kondicionál	35

4.3.8. Imperativ	35
4.3.9. Shrnutí	35
4.4. Communicative Czech (Elementary Czech)	37
4.4.1. Sloveso <i>být</i>	37
4.4.2. Indikativ přítomnosti	37
4.4.3. Modální slovesa	38
4.4.4. Indikativ minulosti.....	38
4.4.5. Slovesa <i>chodit, jezdit</i>	39
4.4.6. Indikativ budoucnosti, vid.....	39
4.4.7. Imperativ	40
4.4.8. Shrnutí	40
4.5. Čeština pro cizince	41
4.5.1. Sloveso <i>být</i>	41
4.5.2. Indikativ přítomnosti	41
4.5.3. Reflexivní slovesa	42
4.5.4. Futurum dokonavých sloves a sloves pohybu.....	43
4.5.5. Modální slovesa, infinitiv	43
4.5.6. Futurum nedokonavých sloves.....	44
4.5.7. Indikativ minulosti.....	44
4.5.8. Imperativ	44
4.5.9. Prefíxy směru.....	45
4.5.10. Reflexivní pasivum	45
4.5.11. Složené pasivum	46
4.5.12. Kondicionál	46
4.5.13. Shrnutí	47
5. Několik poznámek ke slovesným tvarům.....	49
Anotace.....	52
Seznam použité literatury	53
Seznam použitých zkratk	55
Seznam příloh	56
Přílohy.....	57

Úvod

Čeština již řadu let není doménou pouze obyvatel České republiky a potomků emigrantů. Počet příslušníků jiných národů žijících, ať už trvale nebo jen na omezenou dobu, na území České republiky neustále roste, a zvyšuje se tedy zájem o výuku češtiny u nás i v zahraničí. Nemalý podíl na vzrůstu zájmu o výuku češtiny měl pád železné opony a následné otevření hranic, v nedávné době pak vstup České republiky do Evropské unie, který přinesl zájem o studium češtiny jako cizího jazyka především ze strany profesionálních překladatelů a tlumočnicků, kteří pracují pro orgány Evropské unie. Od 1. ledna 2009 musí každý žadatel o trvalý pobyt v České republice vykonat zkoušku z českého jazyka, aby prokázal základní komunikační dovednosti v tomto jazyce. To je další z faktorů, který ovlivňuje poptávku po výuce češtiny.

Zvyšující se poptávce po výuce češtiny se snaží přizpůsobit i nabídka kurzů a učebních materiálů. Většina učebnic klade důraz zejména na to, aby se studenti naučili komunikovat, tedy aby zvládli mluvený jazyk.

Ve své práci se budu zabývat slovní zásobou prezentovanou v učebnicích češtiny pro cizince, konkrétně slovesy, neboť ta mají ve větě centrální postavení a díky své valenci a intenci ovlivňují její strukturu.

Bude provedena excerpce sloves vyskytujících se v učebnicích češtiny pro cizince *New Czech Step by Step, Communicative Czech (Elementary Czech)* a *Čeština pro cizince*, která by měla vést ke zjištění, zda se shoduje typologie sloves ve sledovaných učebnicích a zda odpovídá typologii používané při výuce češtiny jako jazyka mateřského. Tyto učebnice jsem vybrala proto, že patří k nejpoužívanějším při výuce češtiny pro cizince. Pro srovnání bude použita *Mluvnice češtiny 2* a *Příruční mluvnice češtiny*, které reprezentují pojetí konjugačních typů při výuce češtiny jako jazyka mateřského, ale také *Čeština jazyk cizí* Ivana Poldaufa a Karla Šprunka, což je mluvnice češtiny určená cizincům, kteří tento jazyk ovládají natolik, že mohou číst jednoduchý odborný text.¹

---

¹ Srov. Poldauf, I., Šprunk, K.: *Čeština jazyk cizí*. Praha 1968, s. 5.

Dále se budu zabývat tím, zda se v textech objevují slovesa prezentovaných typů a tvarů nebo zda na probírané jevy není brán ohled. Bude také provedena frekvenční analýza excerpovaného materiálu; zjištěnou frekvenci jednotlivých konjugačních typů poté srovnám s jejich frekvencí v Českém národním korpusu.

Úvod práce je věnován výuce češtiny pro cizince a metodám při ní používaným, dále bude představena koncepce učebnic použitých k excerpici. V další kapitole srovnám typologii sloves používanou v učebnicích češtiny jako mateřského jazyka a jako jazyka cizího. Hlavní náplní práce bude analýza excerpovaného materiálu, jak je zmíněno výše.

Cílem práce je zjistit, jaké formální typy jsou v učebnicích češtiny pro cizince využívány a zda slovní zásoba prezentovaných textů respektuje obvyklou frekvenci jednotlivých typů, či je ovlivněna didaktickými nebo pragmatickými faktory. Okrajově se také zmíním o některých slovesných tvarech.

1. Výuka češtiny pro cizince

Existují dva podobné, přesto však odlišné pojmy „čeština jako cizí jazyk“ a „čeština pro cizince“, které někdy bývají používány synonymně. Milan Hrdlička poukazuje na potřebu tyto pojmy odlišit. Termínem „čeština jako cizí jazyk“ označuje „rodilým mluvčím určené oborové, popř. rozšiřující studium problematiky prezentace našeho národního jazyka pro jinojazyčné mluvčí i odborné zázemí výše uvedené sféry“², termínem „čeština pro cizince“ pak konkrétní aplikovanou výuku.

Výuka češtiny pro cizince má u nás i ve světě dlouhou tradici. V zahraničí se čeština vyučuje ve dvaceti evropských zemích a šesti mimoevropských (Čína, Egypt, Indie, Izrael, Mongolsko, USA) na přibližně padesáti lektorátech, které spadají pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky³, ale i na řadě dalších míst jako jsou jazykové školy, česká centra a další. V současné době se objevují kurzy češtiny i na internetu.

V České republice se čeština pro cizince vyučuje na všech univerzitách, pořádají se letní kurzy češtiny a nenajdeme snad jazykovou školu, jež by kurzy češtiny pro cizince nenabízela. Roku 2002 vznikla Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ), která pořádá přednášky, semináře, workshopy a prezentace nových učebních materiálů. Asociace vydala již čtyři sborníky obsahující výběr z příspěvků přednesených na pravidelných setkáních této asociace.

Postupně se také vytváří obor čeština jako cizí jazyk, který je zaměřen „na všestrannou přípravu českých rodilých mluvčích pro prezentaci češtiny mluvčím jinojazyčným.“⁴ Nově vzniklý obor se skládá ze složky jazykové, jejímž úkolem je popis a vypracování metodiky prezentace systému českého jazyka pro potřeby zahraničních bohemistů (např. problematika zpracování a výkladu konkrétních gramatických kategorií a jevů s ohledem na komunikační kompetenci cizince, jeho

---

² Hrdlička, M.: *Cizí jazyk čeština*. Praha 2002, s. 111.

³ *Dům zahraničních služeb MŠMT*. Dostupné z:

<http://www.dzs.cz/index.php?a=view-project-folder&project_folder_id=319&>

⁴ Hrdlička, M.: K vybraným aspektům češtiny jako cizího jazyka v nové geopolitické situaci. In: *Sborník asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2005-2006*. Praha 2006, s. 11.

jazykový původ a komunikační potřeby, či zastoupení různých variet češtiny ve výuce), složky didaktické a obecně lingvistické. Obor čeština jako cizí jazyk by měl podle Hrdličky zahrnovat také například zpracování české literatury pro potřeby cizinců, reálie, či kulturní historii.⁵

1.1. Metody výuky češtiny pro cizince a jejich reflexe v učebnicích

Čeština je jazyk velmi obtížný, hlavně kvůli své bohaté flexi. K výuce tohoto jazyka, stejně jako řady jiných jazyků, se používá několik metod. Jedním z faktorů ovlivňujících volbu metody výuky je národnost studentů a jejich znalost jiného jazyka. Jestliže studenti neumí žádný evropský jazyk (nebo jen omezeně), není většinou jiná možnost než učit bez zprostředkovacího jazyka, tedy na základě přímé metody.

U studentů mluvících některým slovanským jazykem je jejich mateřština na jednu stranu výhodou a usnadňuje jim učení češtiny, na druhou stranu však způsobuje nemalé problémy, a to ve všech plánech jazyka. V plánu fonologickém je to často interference přízvuku z mateřského jazyka, v gramatice jiné pádové či předložkové vazby a v lexiku to jsou zejména tzv. „falešní přátelé“ nebo zrádná slova, jak bývá překládán francouzský termín faux amis, čili lexikální jednotky, které jsou v různých jazycích formálně shodné nebo podobné, ale významově rozdílné.⁶

Ideální by bylo, kdyby existovaly učební materiály a metody „šité na míru“ mluvčím různých jazyků, to však není prakticky možné. Dalo by se říci, že v současné době je výuka češtiny pro cizince založená na komunikativním přístupu, který klade důraz na to, aby se studenti naučili komunikovat v běžných každodenních situacích. Současný přístup k výuce vychází především z přímé nebo komunikační metody. Nezodpovězenou otázkou zůstává, zda používat při výuce zprostředkovací jazyk nebo učit bez něj, jak „hlásá“ přímá metoda.

---

⁵ Srov. Hrdlička, M.: K vybraným aspektům češtiny jako cizího jazyka v nové geopolitické situaci, s. 11-12.

⁶ Srov. Lotko, E.: *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Olomouc 2005, s. 35.

1.1.1. Přímá metoda

Přímá metoda výuky cizích jazyků vznikla jako reakce na gramaticko-překládovou metodu, v níž základním postupem byla dedukce a syntéza, žáci se slova učili izolovaně, mimo kontext a věty se tvořily uměle podle gramatických pravidel. Forma byla v tomto pojetí výuky považována za důležitější než obsah věty.

Při výuce cizího jazyka přímou metodou se naopak klade důraz na poslech a ústní projev. Vyučuje se bez pomoci zprostředkovacího jazyka a také bez gramatiky, která se prezentuje jen v omezené míře. Cizí jazyk se učí intuitivně, tedy tak jak se dítě učí jazyk mateřský.⁷ „Cílem této metody je užívat jazyk k ústní komunikaci, žák je veden k tomu, aby uvažoval přímo v cizím jazyce. [...] Metoda staví na vytváření přímých asociací (nezprostředkovaných mateřštinou) mezi formou a smyslem, mezi pojmenováním a denotátem, vyhýbá se překládání (což ovšem nezřídka vede ke zbytečným „piruetám“ při opisu významu neznámého výrazu) a výchozímu jazyku vůbec.“⁸

V souvislosti s adaptací přímé metody na češtinu jako cizí jazyk vyvstává tedy především otázka, zda by se měl, či neměl používat mediační jazyk. Přílišná redukce gramatiky není pro češtinu, jakožto vysoce flektivní jazyk, možná. Studenti češtiny se bez znalosti alespoň základních gramatických jevů neobejdou ani na samém počátku svého studia.

Vraťme se však otázce mediačního jazyka. Názory na tuto problematiku nejsou jednotné. Většina učebnic používá jako zprostředkovací jazyk angličtinu, v současné době se však čím dál více objevuje názor, že by se měla používat výhradně čeština. Lída Holá, jejíž učebnice je psána na bázi angličtiny, z vlastní zkušenosti uvádí několik důvodů, proč by měl učitel v hodinách češtiny mluvit výhradně česky. (Holá používala při výuce angličtinu, ale na podnět studentů s touto praxí přestala.) Prvním důvodem pro komunikaci pouze v češtině je motivace. Pokud student ví, že mu učitel porozumí v jiném jazyce, nesnaží se tolik a ztrácí motivaci. Dalším důvodem je diskriminace studentů, kteří neumí žádný zprostředkovací jazyk

---

⁷ Srov. Hendrich, J. a kol.: *Didaktika cizích jazyků*. Praha 1988, s. 261.

⁸ Hrdlička, M.: *Cizí jazyk čeština*, s. 27.

nebo jej umí nedokonale. Pokud je takový student ve smíšené skupině, kde například všichni kromě něj umí anglicky, zřejmě se v takovém prostředí nebude cítit příliš dobře a výuka pak pro něj bude náročnější. Některé studenty může neznalost zprostředkovacího jazyka úplně odradit od studia češtiny. „Přeskakování“ z jednoho jazyka do druhého je pro studenty také značně vyčerpávající a demotivující. Dalším důvodem je, že učitel ne vždy dokáže používat zprostředkovací jazyk naprosto srozumitelně a bez chyb. To jednak snižuje prestiž učitele, jednak studenti často nepochopí, co jim chce učitel pomocí zprostředkovacího jazyka vysvětlit. Pokud učitel mluví často jiným jazykem, snižuje tím prestiž češtiny jako spolehlivého komunikačního prostředku.⁹

Používání přímé metody však přináší i řadu problémů, např. jak vysvětlit abstraktní slova a gramatiku, jak formulovat zadání. Počítá také s aktivní účastí studentů v hodině a klade vysoké nároky na vyučujícího. „Přímá metoda vychází z postulátu o podobnosti postupu při zvládnutí jazyka mateřského a cizího. To je ovšem v praxi velmi problematické a v zásadě nereálné (srovnejme jen odlišnou časovou dotaci a odlišný stupeň vyspělosti jedince při osvojování si rodného jazyka a jiných jazyků). U pokročilejších a pokročilých mluvčích bývá efektivita této metody poměrně nízká.“¹⁰

Zda používat mediační jazyk musí tedy rozhodnout každý učitel sám, v závislosti na konkrétní skupině studentů, svých schopnostech a preferencích, ale také na zvolené učebnici.

1.1.2. Komunikační metoda

„Komunikační metoda se ve výuce cizích jazyků výrazně uplatňuje od počátku 70. let 20. století a dalo by se říci, že v současné době zaujímá dominantní postavení.“¹¹ Náležitě chápaná a uplatňovaná komunikační metoda

---

⁹ Srov. Holá, L.: Zprostředkovací (mediační) jazyk v hodinách češtiny pro cizince – ano či ne? In: *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2003-2005*. Praha 2005, s. 33-38.

¹⁰ Hrdlička, M.: *Cizí jazyk čeština*, s. 27.

¹¹ Hrdlička, M.: *Cizí jazyk čeština*, s. 42.

přichází ve srovnání s ostatními vyučovacími metodami s některými novými prvky a vytváří vhodné předpoklady pro posunutí jazykové výuky na kvalitativně vyšší úroveň.¹² Vyučovací metody, které předcházely komunikační metodě (gramaticko-překladová, přímá, situační, audioorální, přirozená, aj.) jsou kritizovány zejména kvůli své jednostranné orientaci pouze na některé řečové dovednosti.

K vytvoření komunikační metody významně přispěl H. G. Widdowson. Ten poukazuje na skutečnost, že v jazykové komunikaci v naprosté většině případů neřekneme vše, co chceme sdělit. To má zásadní význam pro smysluplnou a úspěšnou komunikaci. Ve výuce cizích jazyků by se tedy mělo pracovat ne s izolovanými výpověďmi vytrženými z kontextu, ale s autentickým jazykovým materiálem.¹³ To, že někdo umí vytvořit gramaticky správnou výpověď v daném jazyce, ještě neznamená, že jej umí. Jako příklad Widdowson uvádí výpověď *Děšť zničil úrodu*. Tuto výpověď pronesenou izolovaně můžeme označit jako naprosto správnou. Ovšem jako reakce na otázku *Můžete mi prosím říct, jak se dostanu na vlakové nádraží?* již přijatelná není.¹⁴

Komunikační metoda se v ideálním případě snaží rozvíjet všechny čtyři hlavní řečové dovednosti – ústní a písemné vyjadřování, čtení a poslech. Pozornost se obrací ke komunikačním potřebám a prioritám jinojazyčného mluvčího a k úrovni jeho komunikační kompetence. Požaduje se také praktická využitelnost poznatků; učení se jazyku, ne o jazyce. Pracuje se s texty, které zachycují základní komunikační situace, a s prakticky zaměřenými cvičeními.¹⁵

Aplikace komunikační metody na výuku češtiny pro cizince však přináší některé problémy, jak zmiňuje Milan Hrdlička: „V zájmu tzv. přijatelnějšího uchopení naší mateřštiny pro potřeby jinojazyčného mluvčího se proto řada autorů učebních materiálů uchyluje k neváženému simplifikování systémové složky

---

¹² Srov. Hrdlička, M.: K otázce komunikační metody a komunikativnosti. In.: *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2003-2005*. Praha 2005, s. 17.

¹³ Srov. Hrdlička, M.: *Cizí jazyk čeština*, s. 46.

¹⁴ Srov. Widdowson, H. G.: *Teaching Language as Communication*. Oxford 1990, s. 1-2.

¹⁵ Srov. Hrdlička, M.: *Cizí jazyk čeština*, s. 48.

jazyka [...]. Takové oddělování prvku komunikativnosti a systémovosti je ovšem se současným pojetím komunikační metody v příkrém rozporu.¹⁶

1.1.3. Společný evropský referenční rámec

V integrující se Evropě roste potřeba komunikace mezi mluvčími různých jazyků, proto byl v roce 2000 Radou Evropy vypracován Společný evropský referenční rámec (SERR), který má sjednotit výuku cizích jazyků a umožnit srovnání jejich úrovní, ale také usnadnit spolupráci mezi vzdělávacími institucemi v různých zemích. „Snahou Rady Evropy je prostřednictvím SERR zlepšit kvalitu komunikace mezi Evropany s různým jazykovým a kulturním zázemím, neboť úspěšná komunikace vede k volnějším pohybu, přímějším kontaktům a užší spolupráci.“¹⁷

„Podle kritérií Referenčního rámce nyní vznikají nové učebnice, nové jazykové zkoušky jsou vytvářené tak, aby odpovídaly jednotlivým úrovním tohoto rámce, a na jazykových školách jsou vypisovány kurzy podle označení jeho úrovní.“¹⁸

Podle SERR se v současné době při výuce cizího jazyka klade důraz na schopnost komunikovat v daném jazyce. Cílem hodiny tedy není například, aby studenti uměli čtvrtý pád, ale aby si dokázali objednat jídlo v restauraci.¹⁹

V souladu s komunikativním přístupem a SERR by učebnice měly poskytovat dostatek aktivit pro rozvíjení všech jazykových dovedností, texty a nahrávky by měly být autentické, aby si studenti zvykli na běžný jazyk (např. na rychlost řeči nebo na nezřetelnou výslovnost). Žádná z učebnic použitých k excerpci materiálu však SERR neodpovídá.

---

¹⁶ Hrdlička, M.: *Cizí jazyk čeština*, s. 49.

¹⁷ Šindelářová, J.: *Čeština jako cizí jazyk v Evropském kontextu*. Ústí nad Labem 2008, s. 61.

¹⁸ Komárek, F.: Referenční rámec a jeho praktické uplatnění při výuce cizích jazyků. In: *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2005-2006*. Praha 2006, s. 45.

¹⁹ Srov. Tamtéž, s. 48.

2. Koncepce vybraných učebnic češtiny pro cizince

2.1. *New Czech Step by Step*

Učebnice Lídy Holé *New Czech Step by Step* „je praktická a komunikativní učebnice současné češtiny na bázi angličtiny. [...] Je určena pro kolektivní i individuální výuku. NEW Czech Step by Step vznikla jako učebnice pro studenty, jejichž cílem není teoretické bádání o jazyce, ale schopnost co nejdříve mluvit a rozumět česky. Snaží se o maximální přístupnost, přehlednost a praktickou využitelnost textu.“²⁰

Učebnice je rozdělena do 20 lekcí, ve kterých se studenti seznámí s nejdůležitějšími gramatickými principy, běžnými konverzačními frázemi a základní slovní zásobou. Každá lekce obsahuje texty, dialogy, poslechy, poslechová cvičení, konverzační cvičení, prezentaci a procvičení gramatických jevů a tematickou slovní zásobu na konci lekce s překladem do angličtiny. Nejedná se o souhrn slovní zásoby používané v příslušné lekci, ale objevují se zde slova patřící k jednotlivým probíraným tématům (např. jídlo, rodina, cestování, lidské tělo aj.). Pro snadnější zapamatování jsou nová slova doplněna obrázky a barevně rozlišena podle rodu.

V závěru učebnice jsou přiloženy „kapitoly“, které přehledně shrnují nejdůležitější gramatické jevy a slovní zásobu. Je zde přehled základních gramatických termínů, seznam faux amis, dále zde můžeme najít abecedu, základní číslovky, pravidla výslovnosti, „kapitolu“ o českých jménech a oslovení, českou historii v kostce a dialog, ve kterém jsou prezentovány typické rysy obecné češtiny. Je zde také v tabulce uvedena deklinace substantiv a adjektiv ve spisovné i hovorové češtině. Další „kapitoly“ jsou věnovány českým pádům obecně, tvoření posesivních adjektiv (zejména alternacím, k nimž při jejich tvoření dochází), a přehledu deklinace základních číslovek, zájmen a posesivních adjektiv. Objevuje se zde i stručné vysvětlení vokalických a konsonantických alternací. Pozornost je věnována také druhé pozici v české větě, slovní zásobě vyjadřující směr a lokaci, tvoření vidu

---

²⁰ Holá, L.: *New Czech Step by Step*. Praha 2005, s. 4.

a reflexivitě. Dále je zde tabulka „těžkých sloves“ s uvedením 1. os. sg., I-ového přičestí, imperativu a překladu do angličtiny. Jedná se o slovesa, u nichž dochází k alternacím v tvarotvorném základu či v kmenotvorné příponě, popřípadě o slovesa, která se svými tvary odlišují od paradigmatu sloves vzorových (viz podrobněji v kapitole 3). Poslední shrnující „kapitolu“ tvoří seznam spojek prezentovaný na příkladových větách. Úplný závěr učebnice tvoří klíč ke cvičením a textová příloha k poslechovým cvičením.

Na webových stránkách Lídy Holé²¹ je studentům i učitelům k dispozici česko-anglický a česko-německý slovníček, který je od dotisku učebnice z roku 2006 již její součástí. Rod substantiv je ve slovníčcích, stejně jako v celé učebnici, pro lepší zapamatování rozlišen barevně. Hvězdičkou jsou označena „těžká slovesa“.

Tato učebnice je vhodná zejména pro studenty se znalostí angličtiny. Vysvětlení gramatiky i komentáře ke gramatickým jevům jsou výhradně v angličtině; nová slova, fráze i některé texty se vyskytují s anglickým překladem. Naopak zadání úkolů (*čtěte, dělejte, odpovídejte, napište, hádejte, pozorujte, přeložte* aj.) jsou pouze česky, jejich anglický překlad je uveden na začátku učebnice.

2.2. *Communicative Czech (Elementary Czech)*

Učebnice češtiny pro cizince *Communicative Czech (Elementary Czech)* autorky Ivany Reškové a Magdaleny Pintarové „je určena úplným či tzv. falešným začátečníkům. Je psána na základě angličtiny. Mohou ji však používat i zájemci bez znalostí anglického jazyka, neboť instrukce ke cvičením jsou také v češtině. [...] Hlavním cílem učebnice je, aby studenti zvládli autentickou, komunikativní češtinu.“²²

Učebnice je rozdělena do 12 lekcí, poslední z nich je opakovací. Předchází jí úvodní lekce, která obsahuje informace z fonetiky a fonologie – české hlásky, výslovnost a přízvuk. Všechny lekce mají jednotnou strukturu. Každá obsahuje

---

²¹ <http://www.czechstepbystep.cz>

²² Pintarová, M., Rešková, I.: *Communicative Czech (Elementary Czech)*. Praha 1995, s. 5.

textovou část s úkoly ověřujícími porozumění textu, gramatickou část (deklinace a konjugace je prezentována v přehledných tabulkách), cvičení vztahující se k jednotlivým gramatickým jevům, procvičování mluveného projevu na dialozích a doplňující aktivity zahrnující poslech, dialogy a procvičování gramatiky. Většina lekcí také obsahuje část nazvanou *Čtení* rozvíjející schopnost práce s textem. Do učebnice jsou zařazeny i slohové úkoly (esej, dopis atd.) k procvičení písemného projevu. Každá lekce je zakončena česko-anglickým slovníkem.

Příloha učebnice obsahuje klíč ke cvičením, libreto k audionahrávce, podrobnější vysvětlení gramatiky probírané v jednotlivých lekcích, přehled české deklinace a souhrnný česko-anglický slovník.

2.3. *Čeština pro cizince*

Čeština pro cizince autorek Milady Turzíkové a Karly Hronové je určena k „výuce zahraničních posluchačů v prvním semestru jejich roční jazykové a odborné přípravy na českých vysokých školách. Jejím cílem je poskytnout studentům základní inventář jazykových prostředků potřebných nejen pro dorozumění v běžných situacích každodenního praktického života, ale umožňujících zároveň co nejdříve souběžnou diferencovanou odbornou přípravu v českém jazyce.“²³ Učebnice navazuje na Úvodní audioorální kurz K. Hronové, který je ve zkrácené formě přiložen na konci učebnice. Autorky nepoužívají zprostředkovací jazyk ani k překladu zadání, ani nové slovní zásoby uvedené na konci každé lekce. Pouze základní pokyny (*pamatujte, pozorujte, rozlišujte, srovnejte, všimněte si, zopakujte, pozor!*), které mají sloužit hierarchizaci učiva a opakují se v každé lekci, jsou na začátku přeloženy do angličtiny, francouzštiny a španělštiny. Součástí učebnice tvoří česko-anglicko-francouzsko-španělský slovník zahrnující slovní zásobu použitou v textech i gramatických výkladech a pomocný slovník terminologický, který obsahuje termíny a další slova použitá ve výkladu gramatiky.

---

²³ Hronová, K., Turzíková, M.: *Čeština pro cizince*. Praha 1998, s. 9

Učebnice začíná úvodní lekcí, v níž se objevují základní komunikační fráze (*Dobrý den. Jak se máte/máš? Děkuji. Na shledanou. Odkud jste/jsi? Jmenuji se. aj.*). Podstatnou část úvodní lekce tvoří uvedení do českého pravopisu, čtení a psaní. Na úvodní lekci navazuje 25 lekcí. Každá z nich obsahuje text, poznámky k textu, rozhovor, gramatiku s aplikačními cvičeními, která mají studentům umožnit bezprostřední nácvik probíraného gramatického jevu, souhrnná cvičení a soupis slovní zásoby lekce. Učebnici uzavírá přehled české deklinace a konjugace v tabulkách, klíč k aplikačním cvičením, výše zmíněné slovníky a zkrácené znění Úvodního kurzu s překladem rozhovorů do angličtiny, francouzštiny a španělštiny.

3. Typologie sloves v učebnicích češtiny

3.1. *Mluvnice češtiny 2*

Základní inventář slovesných tvarů tvoří tvary syntetické. Skládají se z tvarotvorného základu (totožného se základem lexikálním) a z tvarotvorného formantu, který u sloves obvykle bývá složený. Tvarotvorný formant se dále skládá z kmenotvorné přípony (tématu), jež má funkci konstrukční, a to spojuvat tvarotvorný základ s vlastním konjugačním formantem, a dále z elementů posttematických, tj. fakultativních nekonečných přípon (sufixů) a obligátních přípon koncových (koncovek).²⁴ Právě kmenotvorná přípona (téma) je klíčovým kritériem pro dělení sloves do konjugačních typů. „Spojení tvarotvorného základu s kmenotvornou příponou, tématem, vytváří slovesný kmen.“²⁵ U každého slovesa lze rozlišit dvojí kmen; přítomný (přítomný), jehož základní podoba je ta, která se vyčleňuje v 2. a 3. os. sg. a 1. a 2. pl. indikativu přítomného aktiva. Bývá shodná s tvarem 3. os. sg., který je charakterizován nulovou koncovkou. Základní podoba infinitivního kmene bývá v příčestí činném, zvaném též l-ový tvar.²⁶

Základní konjugační paradigmaty se vyčleňují na základě podoby kmenotvorných přípon v přítomném a infinitivním kmenech, jak již bylo zmíněno, dále pak na základě úhrnu tvaroslovných přípon (nekonečných i koncových – flexivních koncovek) a průvodních morfologických alternací v tvarotvorném základu, kmenotvorné příponě, popř. tvarotvorném afixu. Tato paradigmaty jsou reprezentována vzorovými slovesy, která disponují pravidelným souborem tvarů, a mohou tak sloužit jako vzory pro časování.²⁷

Podle těchto kritérií se slovesa dělí do pěti tříd; za základní je považována podoba přítomného kmene, jednotlivé konjugační typy uvnitř tříd jsou vyčleňovány na základě odlišností infinitivního a přítomného kmene.

---

²⁴ Srov. Petr, J. a kol.: *Mluvnice češtiny (2) Tvarosloví*. Praha 1986, s. 409-410.

²⁵ Tamtéž, s. 410.

²⁶ Srov. Tamtéž.

²⁷ Srov. Tamtéž, s. 416.

Klasifikace konjugačních typů v *Mluvnici češtiny 2* je následující:

1. třída: slovesa, která mají před nulovou osobní koncovkou ve 3. os. sg. indikativu přítomného času kmenotvornou příponu (= téma) -e-; na základě rozdílné podoby infinitivního kmene se uvnitř této třídy vyčleňují tři skupiny sloves lišící se typem časování: *nese* (podvzor *peče*), *bere* (podvzor *maže*), *tře*.
2. třída: slovesa, která mají před nulovou osobní koncovkou ve 3. os. sg. indikativu přítomného času složenou kmenotvornou příponu -n-e-; podle morfematických diferencí v infinitivním kmeni se, ve vztahu ke kmeni přítomnému, vyčleňují tři typy časování: *tiskne*, *mine*, *začne*.
3. třída: slovesa, která mají před nulovou osobní koncovkou ve 3. os. sg. indikativu přítomného času složenou kmenotvornou příponu -j-e- nebo -u-j-e; na základě morfematických diferencí v infinitivním kmeni se dělí na dva konjugační typy: *kryje*, *kupuje*.
4. třída: slovesa, která mají před nulovou osobní koncovkou ve 3. os. sg. indikativu přítomného času kmenotvornou příponu -í-; podle morfematických diferencí v infinitivním kmeni se dělí na dva konjugační typy: *prosí*, *trpí* (podvzor *sází*).
5. třída: slovesa, která mají před nulovou osobní koncovkou ve 3. os. sg. indikativu přítomného času kmenotvornou příponu -á-; také infinitivní kmen mají tvořen všechna stejně, infinitivní kmenotvornou příponou -a-. Představují tedy jediný konjugační typ, který je reprezentován vzorem *dělá*.

Jako izolovaná označuje *Mluvnice češtiny 2* slovesa *být*, *chtít*, *vědět*, *jíst*, jež zůstávají nezařazena, neboť jejich tvary jsou různou měrou nepravidelné či výlučné. S výjimkou slovesa *chtít* jsou to tzv. slovesa atematická neboli bezpříznaková, která se jen zčásti přizpůsobila časování tematickému. K atematickým slovesům náležela i slovesa *dát* a *mít*, která jsou na základě podobnosti tvarů s typem „*dělá*“ řazena k tomuto typu. Nepravidelnosti v tvarech, projevující se ze synchronního hlediska

málo zastoupenými nebo zcela neobvyklými kombinacemi přítomného a infinitivního kmene i mimořádnými obměnami fonémové stavby tvarotvorného základu, popř. výjimečně i tzv. supletivismem (*jít – jde – šel*), mají i další poměrně četná slovesa. Zpravidla se jedná o slovesa starobylá a velmi frekventovaná, takže si zachovala některé původní tvary, přestože se tvarově adaptovala ostatním slovesům. Tato slovesa jsou v popisu konjugačních typů v *Mluvnici češtiny 2* zařazena k těm vzorům, jimž se svými přítomnými tvary nejvíce podobají (s výjimkou výše zmíněných izolovaných sloves *být, chtít, vědět, jíst*).²⁸

3.2. Příruční mluvnice češtiny

Příruční mluvnice češtiny při klasifikaci konjugačních typů vychází z pojetí reprezentovaného *Mluvnici češtiny 2*, rozlišuje však klasifikaci dvojí, a to podle kmene přítomného, což je část slovesa ve 3. os. sg. indikativu přítomného po odtržení osobní koncovky (toto dělení koresponduje s *Mluvnici češtiny 2*) a na základě podoby kmene minulého (část slovesa ve tvaru l-ového příčestí po odtržení koncovek -l, -la, -lo, -li, -ly, -la) a infinitivního (část slovesa ve tvaru infinitivu po odtržení koncovky -t)²⁹. V tomto se obě mluvnice liší tím, že *Příruční mluvnice češtiny* rozlišuje kmen infinitivní a minulý. (*Mluvnice češtiny 2* je chápáno jako různé podoby kmene infinitivního, přičemž jeho základní podoba je v příčestí činném.³⁰)

Podle přítomného kmene jsou slovesa v *Příruční mluvnici češtiny* rozdělena do pěti tříd:

1. třída: *nese, bere, maže, peče, tře*
2. třída: *tiskne, mine, tne*
3. třída: *kryje, kupuje*
4. třída: *prosí, trpí, sází*
5. třída: *volá*.

---

²⁸ Srov. Petr, J. a kol., s. 493.

²⁹ Srov. Karlík, P., Nekula, M., Rusínová, Z.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha 2003, s. 325.

³⁰ Srov. Petr, J. a kol., s. 410.

Podle kmene minulého a infinitivního se slovesa dělí do šesti tříd:

1. třída: *nes-l, pek-l, kry-l, tře-l*
2. třída: *minu-l, tisknu-l, tnul / ťal*
3. třída: *trpě-l, sáze-l*
4. třída: *prosi-l*
5. třída: *vola-l, maza-l, bral*
6. třída: *kupova-l.*

Příruční mluvnice češtiny dále pracuje s dělením sloves podle kmene minulého a infinitivního. Jako izolovaná nebo nepravidelná slovesa označuje ta, která se od vymezených typů odlišují. Jsou to slovesa *být, jíst, vědět, vidět, mít, chtít, jít*.³¹

3.3. *Čeština jazyk cizí*

Pro potřeby výkladu slovesných tvarů a konjugačních typů tak, aby byly srozumitelné cizincům, se Poldauf a Šprunk ve své mluvnici češtiny uchýlili ke zjednodušení. Podobně jako *Mluvnice češtiny 2* rozdělují slovesný tvar na kmen, téma a koncovku, jejich pojetí je však odlišné. „Kmen je část tvaru, která v různých tvarech slovesa zůstává zpravidla beze změny. [...] Téma je část tvaru, která spojuje kmen a koncovku. Podle tématu se slovesa dělí do šesti tříd. [...] Koncovka je část tvaru, která se záměrně proměňuje. Označuje osobu, rod osoby (u některých tvarů), čas, způsob.“³² Odlišně je tedy chápán slovesný kmen, ke kterému se v tradičním pojetí (podle *Mluvnice češtiny 2*) řadí i kmenotvorná přípona (téma). Kmen, jak jej chápou Poldauf a Šprunk, bychom tedy označili jako tvarotvorný základ. Výklad je, podle mého názoru, zjednodušen záměrně, neboť cizinci mohou těžko vidět jednotlivé části slovního tvaru jinak, než jako „to, co zůstává stejné a to, co se mění“.

Dále Poldauf a Šprunk rozlišují kmenotvornou příponu přítomní a infinitivní (stejně jako *Mluvnice češtiny 2*): „Každé sloveso má dvě témata: první ve tvarech indikativu přítomného času a v imperativu, druhé téma v l-tvaru a v infinitivu,

³¹ Srov. Karlík, P., Nekula, M., Rusínová, Z., s. 324-332.

³² Poldauf, I., Šprunk, K., s. 140.

ve slovesném substantivu a ve slovesném pasivním adjektivu. Podle tématu můžeme rozlišovat šest slovesných tříd a jednu třídu smíšenou.³³

Následující tabulka zobrazuje přehled jednotlivých slovesných tříd a vzorů podle rozdělení Poldaufa a Šprunka:

Tabulka 1: Konjugační typy a vzory podle Poldaufa a Šprunka

Třída	První téma	Druhé téma		
1.	-uje-	-ova-	kupuje	kupoval
2.	-ne-	-nu-	zvedne	zvednul
3.	-e-	0	nese	nesl
			pije	pil
3. / 4.	-e-	-a-	bere	bral
			dokáže	dokázal
4.	-á-	-a-	dělá	dělal
5.	-í-	-i-	prosí	prosil
6.	-í-	-e-	slyší	slyšel
			umí	uměl

Na konci kapitoly věnované slovesům uvádí Poldauf a Šprunk seznam nepravidelných sloves. Nejsou zde explicitně zmíněna kritéria pro zařazení konkrétních sloves do této skupiny, jedná se však o slovesa, v jejichž paradigmatu se vyskytují odchylky od vzorových tvarů uvedených v přehledu.

Jedná se o následující slovesa: *být, číst, chvět, jet, jíst, krást, mást, moct, nalézt, péct, pět, říct, zpět, smět, spět, téct, tlouct, trást, vléct, vléknout, zábst, zet, -čít, -jmout, -pnout, -tít* nebo *-tnout, žít* nebo *žnout, vědět, vidět, díť se, chtít, jít, lít, mít, mlít, mřít, přít se, sít, -střít, vřít, vzít, bát se, hnát, hrát, hřát, kašlat, kázat, okřát, lhát, mazat, plakat, plovat, přát, psát, -slat, smát se, spát, stát, stát se, přistát, stonat, tázat se, vát, vázat.*

³³ Poldauf, I., Šprunk, K., s 140-141.

3.4 *New Czech Step by Step*

Rozdělení sloves v učebnici *New Czech Step by Step* není shodné s běžně užívaným dělením sloves do pěti tříd. Pro potřeby výuky češtiny jako cizího jazyka musela být použita jiná kritéria při třídění sloves, neboť cizinec nezná stavbu slovního tvaru českého slovesa a nedokáže příliš rozlišit jeho jednotlivé části. Vnímá slovo jen jako skupinu hlásek (nebo písmen), z nichž některé zůstávají stejné, jiné se mění. Kritérium použité pro dělení sloves v této učebnici bychom mohli zjednodušeně nazvat „finální hláska ve 3. os. sg. indikativu přítomnosti“. V případě prvních dvou skupin je tato „finální hláska“ shodná s kmenotvornou příponou, u třetí a čtvrté skupiny tvoří pouze část složeného tématu (s výjimkou sloves 1. třídy, která také spadají do 4. skupiny.)

Slovesa v *New Czech Step by Step* jsou tedy rozdělena na tyto čtyři skupiny:

1. Á-slovesa s konjugačním vzorem *dělat*
2. Í-slovesa časovaná podle vzoru *rozumět*
3. pravidelná E-slovesa se vzorem *pracovat*
4. nepravidelná E-slovesa mající vzor *číst*.

První skupina odpovídá páté slovesné třídě, druhá skupina čtvrté třídě. Do třetí skupiny spadají slovesa vzoru *kupuje*. Protože tvary všech sloves tohoto typu jsou naprosto shodné s tvary vzoru, dostala tato skupina název pravidelná E-slovesa. Slovesa čtvrté skupiny mají ve 3. os. sg. stejnou „finální hlásku“ jako pravidelná E-slovesa, jedná se však o slovesa s četnými alternacemi, proto jsou označena jako nepravidelná. Spadají sem slovesa první a druhé třídy a slovesa vzoru *kryje*. Kromě vzorového slovesa *dělat*, jež patří k nejméně frekventovaným českým slovesům, se ostatní vzory neshodují se vzory používanými při výuce češtiny jako jazyka mateřského.

Nepravidelná slovesa (L. Holá je nazývá „verbs with unpredictable conjugation“³⁴) jsou označena hvězdičkou a jejich seznam můžeme najít na konci

---

³⁴ Holá, L.: *New Czech Step by Step*, s. 35.

učebnice, kde jsou označena jako „těžká slovesa“. Nejsou to však jen tradičně chápaná nepravidelná slovesa podle *Mluvnice češtiny 2* (*být, chtít, vědět, jíst*), patří sem také slovesa čtvrté skupiny, tedy „nepravidelná E-slovesa“, ale i další slovesa, jejichž paradigma se odlišuje od paradigmatu sloves vzorových. Jsou to slovesa *bát se, bít, brát, být, číst, dát, dostat, hrát, hřmít, chtít, jet, jíst, jít, klouzat, krást, lhát, lit, mít, moct, mít, najít, -nout, obléct, péct, pít, plakat, plavat, pomoci, poslat, přát, psát, rozvést, rozejít se, smát se, říct, sníst, spát, stát, ukázat, ukrást, umřít, vědět, vést, vézt, vzít, začít, zvat, zabít, zapomenout, zout*.

3.5. Communicative Czech (Elementary Czech)

Ani rozdělení sloves v učebnici *Communicative Czech* se neshoduje s tradičně užívaným dělením českých sloves do pěti tříd. Jak již bylo zmíněno, cizinec nedokáže analyzovat stavbu slovesného tvaru a zařadit tak konkrétní sloveso do určité skupiny. Potřebuje naopak jasně viditelné kritérium, podle něhož pozná, jak budou vypadat další slovesné tvary. Kritériem použitým v této učebnici je kmenotvorná přípona v infinitivním kmeni spojená s infinitivní koncovkou -t. Když se na tuto část infinitivu podíváme očima cizince, vidíme, že se jedná o část, která u různých sloves stejného typu zůstává stejná. Pro zjednodušení budu spojení infinitivní kmenotvorné přípony s koncovkou -t ve své práci nazývat „zakončení infinitivu“ nebo jen „zakončení“.

Slovesa jsou v *Communicative Czech* rozdělena do tří skupin:

1. skupina: slovesa, jejichž infinitiv končí -AT; vzorovým slovesem je *dělat*
2. skupina: slovesa s infinitivem zakončeným -IT, -ET/-ĚT; vzorem je *mluvit*
3. skupina: slovesa s infinitivem zakončeným -OVAT + nepravidelná slovesa; vzorem je *studovat*.

První skupina odpovídá páté slovesné třídě, druhá skupina čtvrté třídě a do poslední skupiny spadají slovesa první, druhé a třetí třídy, přičemž slovesa jiných vzorů než *kupuje* jsou označena jako nepravidelná. Toto dělení najdeme ve 2. lekci učebnice, kde se probírají přítomné tvary sloves. Ke každé skupině jsou zde uvedeny příklady

dalších sloves v infinitivu a v 1. os. sg. indikativu přítomnosti. Použitá vzorová slovesa, kromě vzoru *dělat*, jsou opět odlišná od konjugačních vzorů používaných na českých školách.

Dělení sloves podle zakončení infinitivu je podle mého názoru velmi praktické, zejména pro začátečníky, neboť infinitiv je základní, slovníkový tvar. Toto dělení však přináší také řadu problémů. Matoucí může být například uvedení slovesa *mít* ve skupině sloves s infinitivem končícím na -AT. Toto sloveso je tedy i přes odlišné zakončení infinitivu zařazeno do první skupiny odpovídající páté slovesné třídě, kam jej řadí i *Mluvnice češtiny 2*. Naopak sloveso *vědět*, označované všemi příručkami jako nepravidelné, je zařazeno do druhé skupiny (tedy mezi slovesa pravidelná), protože jeho infinitiv je zakončen skupinou hlásek -ĚT.

V učebnici chybí zřetelné označení nepravidelných sloves, proto slovesa, jejichž tvary se vymykají tvarům sloves vzorových nebo mají odlišné zakončení infinitivu než vzorová slovesa, budu ve své práci řadit do třetí skupiny mezi slovesa nepravidelná (kromě již zmíněných sloves *mít* a *vědět*, která autorky zařadily mezi slovesa pravidelná). To se týká např. sloves *plavat* a *koupat se*, která patří do první slovesné třídy, přestože jejich infinitiv končí skupinou hlásek -at. V učebnici chybí přehled nepravidelných sloves, do kterého by se student mohl v případě nejistoty podívat. Ostatně zde chybí i celkový přehled konjugace.

3.6. *Čeština pro cizince*

Stejně jako předchozí dvě učebnice se i *Čeština pro cizince* v dělení sloves liší od třídění sloves vyučovaného na českých školách. Kritériem použitým pro rozdělení sloves je spojení kmenotvorné přípony a koncovky 1. os. sg. indikativu přítomnosti. Pro zjednodušení budu dále tuto „část slova“ nazývat „zakončení“.

Při probírání přítomných tvarů jsou slovesa rozdělena do těchto skupin:

1. slovesa zakončená **-u/-uji, -ji**, vzorová slovesa pro tuto skupinu jsou *číst* a *studovat*
2. slovesa zakončená **-ím**, vzorem je *sedět*
3. slovesa zakončená **-ám**, vzorem je *odpovídat*.

Do první skupiny lze zařadit slovesa první, druhé a třetí třídy, druhá skupina odpovídá čtvrté slovesné třídě a poslední skupina třídě páté. Použité vzory se neshodují se vzory tradičně používanými v učebnicích češtiny jako mateřského jazyka. Tyto vzory se ovšem odlišují i od vzorů použitých v přehledu konjugace, který je uveden v závěru učebnice. První skupina je zde rozdělena na dva podtypy – slovesa s koncovkou -u v 1. os. sg. indikativu přítomnosti mají jako vzory slovesa *číst* a *obléknout*, slovesa se „zakončením“ -ji pak vzory *mýt* a *kupovat*. Jako vzory druhé skupiny jsou uvedena slovesa *prosít* a *vidět*, vzorem třetí skupiny je *dávat*. Jako obtížná nebo nepravidelná jsou označena následující slovesa: *být*, *chtít*, *jet*, *jíst*, *jít*, *mít*, *moc*, *otevřít*, *říct*, *vědět*, *vstát*, *vzít*, *vzpomenout*, *začít*, *zapomenout*, *zavřít*.

3.7. Srovnání

Při výuce češtiny jako mateřského jazyka je tradičně užíváno rozdělení sloves do pěti tříd podle kmenotvorné přípony v přítomném kmeni s přihlédnutím k odlišnostem v kmeni infinitivním, na jejichž základě se v jednotlivých slovesných třídách oddělují konjugační podtypy. Nicméně učebnice a mluvnice češtiny nejsou jednotné. *Mluvnice češtiny 2* prezentuje uvedené pojetí, *Příruční mluvnice češtiny* se s ním shoduje pouze částečně. Přejímá dělení sloves podle přítomného kmene, přidává však další rozdělení sloves do šesti tříd podle kmene minulého a infinitivního.

Odlišný přístup prezentují Poldauf a Šprunk ve své mluvnici češtiny pro cizince *Čeština jazyk cizí*, kteří rozdělují slovesa na základě kmenotvorné přípony v přítomném i infinitivním kmeni současně. Dostávají tak šest tříd plus jednu třídu smíšenou.

Abychom mohli slovesa třídit podle dosud uvedených kritérií, tedy podle tématu v přítomném a infinitivním kmeni, je potřebná dobrá znalost slovesných tvarů, proto je tato klasifikace pro výuku češtiny jako cizího jazyka nevhodná. Cizinci, kteří se češtinu začínají učit, se zpravidla nejprve seznamují s tvary 1. (popř. 3.) os. sg. indikativu přítomnosti, případně znají infinitiv slovesa, který mohou

najít ve slovníku. To jsou také kritéria, podle nichž k dělení sloves přistupují sledované učebnice. Ty se v zásadě v rozdělení sloves do konjugačních typů shodují, přestože každá z nich používá pro dělení kritéria jiná. Do samostatných skupin jsou řazena slovesa čtvrté a páté třídy. Zařazení sloves první, druhé a třetí třídy je v učebnicích pojato odlišně, což souvisí právě s rozdílnými kritérii pro dělení. Lída Holá rozděluje slovesa do čtyř skupin (na rozdíl od zbývajících dvou učebnic, kde jsou skupiny tři). Slovesa první a druhé třídy a typu reprezentovaného vzorem *kryje* označuje pro jejich četné alternace jako nepravidelná. Do samostatné skupiny pak řadí pravidelná slovesa velmi produktivního typu reprezentovaného vzorem *kupuje*. *Communicative Czech* tyto dvě skupiny spojuje do jedné, stejně jako *Čeština pro cizince*.

Nejvíce se učebnice liší v pojetí nepravidelných sloves. *Čeština pro cizince* například zařazuje slovesa *číst, psát, brát, nést, pít, spát* mezi pravidelná, zatímco zbylé dvě učebnice je řadí mezi nepravidelná slovesa. To souvisí jednak s odlišnými kritérii pro třídění sloves, jednak se zde projevuje absence jednotného vymezeného seznamu českých nepravidelných sloves pro potřeby výuky češtiny jako cizího jazyka. Všechny uvedené učebnice reflektují fakt, že některá slovesa (např. *jít, jet, moct* a další) není možné zařadit k některému z konjugačních typů na základě podobnosti jejich přítomných tvarů s tvary sloves vzorových, jak je tomu v *Mluvnici češtiny 2*, protože by to mohlo studentům způsobit nemalé problémy při učení. Domnívám se, že by pro češtinu jako cizí jazyk bylo přínosem sestavit seznam nepravidelných sloves, kam by byla zařazena slovesa s alternacemi v tvarotvorném základu či kmenotvorné příponě a slovesa, v jejichž tvarech dochází k obměnám fonémové stavby tvarotvorného základu (např. supletivismu). Z pohledu cizince se jedná o slovesa s tvary nepravidelnými, která se vymykají systému, přestože my, jako rodilí mluvčí, chápeme tyto změny ve slovesných tvarech jako systémové.

Vzorová slovesa používaná ve sledovaných učebnicích jsou různá, ani jeden ze vzorů se neobjevuje shodně ve všech třech učebnicích. Jako vzorová byla vybrána ta slovesa, s nimiž se studenti seznámili buď v lekci, v níž se probírají přítomní tvary sloves a zároveň jejich klasifikace, nebo v lekcích předcházejících. Jsou to

slovesa blízká studentům, s kterými se setkávají na stránkách učebnice. Přestože tato slovesa jsou použita jako vzorová, nejsou „preferována“, neobjevují se ani v každé lekci, pouze v těch textech, do nichž kontextově zapadají. To může být známkou toho, že texty nejsou primárně koncipovány tak, aby reprezentovaly určitý typ nebo vzor, ale kladou důraz na osvojení slovní zásoby vztahující se k určitému tématu, komunikační situaci.

Tato slovesa se neshodují ani se vzorovými slovesy používanými při výuce češtiny jako mateřského jazyka, kromě vzoru *dělat*, který se vyskytuje v učebnicích *New Czech Step by Step* a *Communicative Czech*, patrně proto, že se jedná o jedno z nejfrekventovanějších sloves v češtině.

4. Frekvenční analýza konjugačních typů v učebnicích češtiny pro cizince

4.1. Metodologie

Při frekvenční analýze slovesných typů v učebnicích češtiny pro cizince jsem vycházela z učebnic *New Czech Step by Step* Lídy Holé, *Communicative Czech* Magdaleny Pintarové a Ivany Reškové, třetí učebnicí použitou k excerpci byla *Čeština pro cizince* Karly Hronové a Milady Turzíkové.

Pro zjištění frekvence konjugačních typů jsem spočítala frekvenci sloves v jednotlivých lekcích. Frekvence je vztažena k lemmatu, tj. základnímu slovníkovému tvaru, jak je běžné ve frekvenčních slovnících. Slovesa jsem poté přiřadila k jednotlivým konjugačním typům prezentovaným v učebnicích, a zjistila tak jejich frekvenci v jednotlivých lekcích. V příloze nejdeme tabulku frekvence konjugačních typů pro všechny tři učebnice.

Frekvenci jednotlivých typů jsem srovnala s jejich frekvencí v Českém národním korpusu, dále ČNK, konkrétně v korpusu SYN2005. Jedná se o synchronní reprezentativní korpus psaných textů o rozsahu přibližně 100 milionů textových slov.³⁵ Při srovnání jsem vycházela z publikace *Statistiky češtiny* (zpracované autorským týmem Ústavu Českého národní korpusu), jejímž datovým zdrojem je korpus SYN2005. Pro porovnání jsem konjugační typy reprezentované tradičními vzory *nese, bere, maže, peče, tře, tiskne, mine, začne, kryje, kupuje, prosí, trpí, sází, dělá* rozdělila do skupin tak, aby odpovídaly dělení v učebnicích použitých k excerpci. Grafy znázorňující frekvenci slovesných typů v ČNK podle dělení jednotlivých učebnic můžeme najít v příloze. Pro přehled v následující části uvádím frekvenční analýzu konjugačních typů v lekcích, které se věnují slovesným tvarům, v závěru podkapitol věnovaných jednotlivým učebnicím jsou shrnuty výsledky frekvenční analýzy konjugačních typů učebnice jako celku.

---

³⁵ Srov. Bartoň, T. a kol.: *Statistiky češtiny*. Praha 2009, s. 15.

Jako problematické se ukázalo zařazení nepravidelných sloves, respektive problémem bylo určit, která slovesa jsou nepravidelná. Protože pojetí nepravidelných sloves je nejednotné a každá učebnice má „svá vlastní“ nepravidelná slovesa, rozhodla jsem se řídit podle konkrétní učebnice; do skupiny nepravidelných sloves jsem tedy řadila ta, která jsou v učebnici uvedena v seznamu nepravidelných sloves. Při analýze *Communicative Czech*, která takový seznam nemá, jsem do skupiny nepravidelných sloves (respektive do skupiny sloves typu *kupuje*, k nimž jsou nepravidelná slovesa připojena) zařadila ta, jejichž tvary se odlišovaly od tvarů sloves vzorových (např. *být, chtít, jít, přinést*), kromě sloves *mít* a *vědět*, která autorky ve druhé lekci (při probírání přítomných tvarů) zařadily mezi slovesa pravidelná.

Autorský tým Ústavu Českého národního korpusu zařadil mezi nepravidelná slovesa „jak tzv. atematická verba (*být, mít, jít, vědět, chtít*), tak další verba, která na základě přítomných i minulých tvarů nelze zařadit k žádnému z uvedených paradigmat (*spát, bát*).“³⁶ Kvůli odlišnému chápání nepravidelných sloves tak nelze přesně srovnat frekvenci jednotlivých konjugačních typů.

4.2. Problematika futura perfektivních sloves v učebnicích češtiny pro cizince

Slovesné tvary jsou v učebnicích probírány postupně a v textech je jasně zřetelná snaha omezit používání neprobraných tvarů; případně se takové tvary neobjevují vůbec, aby studenty „nemátly“. Domnívám se, že v některých případech by toto omezení mohlo mít vliv na frekvenci jednotlivých konjugačních typů, zejména ve spojitosti s videm, který je kategorií značně problematickou. V textech všech tří sledovaných učebnic si můžeme všimnout snahy o omezení výskytu dokonavých sloves předtím, než je probrán budoucí čas.

Je třeba rozlišovat systém časových forem, které jsou součástí slovesného paradigmatu, a časový význam (funkci) těchto forem. Podstatným momentem

---

³⁶ Bartoň, T. a kol., s. 184.

pro významovou interpretaci časových forem je okamžik komunikačního aktu; k tomuto okamžiku jsou orientovány slovesné významy (děje) s platností času základního (absolutního), tj. ty, které nejsou vázány na jiný děj. Primárním prostředkem pro vyjádření předčasnosti před referenčním bodem, jímž je v případě času základního okamžik komunikačního aktu, je préteritum, primárním prostředkem pro vyjádření následnosti po tomto okamžiku je futurum. Formální prostředky morfematické roviny jsou v případě futura rozdílné v závislosti na vidu slovesa. Následnost po okamžiku komunikačního aktu u sloves nedokonavých se vyjadřuje analytickým tvarem futura (*Budu psát dopis*), zatímco u sloves dokonavých se vyjadřuje formou přítomní (*Napíšu dopis*). Přítomní formy mají primárně význam přítomnosti u sloves nedokonavých (*Píšu dopis*) a význam budoucnosti (následnosti) u sloves dokonavých (*Napíšu dopis*).³⁷

Pro úspěšnou komunikaci je důležité znát zejména význam konkrétních slovních tvarů, proto učebnice češtiny pro cizince označují přítomní tvary perfektivních sloves jako futurum.

4.3. New Czech Step by Step

4.3.1. Sloveso *být*

V první lekci se studenti seznamují s přítomními tvary nejfrekventovanějšího českého slovesa *být*, jež je také nejfrekventovanějším slovesem této lekce; není však slovesem jediným. Kromě něj zde najdeme ještě 10 různých slovesných lemmat. Mezi nimi jsou i slovesa, která nelze přiřadit k žádné ze skupin zmíněných v předchozí kapitole, proto je budu označovat jako „nezařaditelná nepravidelná slovesa“. Ta mají v této lekci frekvenci 76%, Í-slovesa mají frekvenci 10%, pravidelná E-slovesa 7%, nepravidelná E-slovesa 5% a Á-slovesa 2%. Frekvence jednotlivých skupin se neshoduje s jejich frekvencí v ČNK (v grafu 1 v příloze ji můžeme porovnat s frekvencí jednotlivých konjugačních typů, kdybychom je

---

³⁷ Srov. Petr, J. a kol., s. 163 – 165.

rozdělili podle Lídy Holé). Tato disproporce je způsobena tím, že se zde probírají tvary slovesa *být*, které tak má velmi vysokou frekvenci. Ostatní slovesné tvary jsou součástí frází, které se studenti na začátku svého studia učí spíše mechanicky, než jako součást systému. Slovní zásoba této lekce je vybrána tak, aby se díky ní studenti byli schopni dorozumět v komunikačních situacích, do nichž se dostanou pravděpodobně nejdříve – při představování a v obchodě. Objevují se zde základní konverzační fráze (např. *Jak se jmenujete?*, *Odkud jste?*, *Nerozumím.*, *Jak se řekne...?*, *Jak se máš?* atd.), jimiž začíná snad každá učebnice cizího jazyka.

4.3.2. Indikativ přítomnosti

Časování sloves v přítomnosti se věnuje třetí lekce. Texty obsahují 50 sloves, jež jsou rozdělena do čtyř skupin, (viz předchozí kapitola). Zastoupena jsou slovesa všech čtyř typů. Nejvyšší frekvenci v této lekci mají nepravidelná E-slovesa (44%). Jejich vysoká frekvence je dána jednak tím, že se jedná o slovesa nepravidelná, a je proto třeba věnovat jim pozornost, jednak ji zvyšuje modální sloveso *mocet*, které se v této lekci vyskytuje nejčastěji. Í-slovesa mají frekvenci 18% a v ČNK jsou po nepravidelných slovesech nejfrekventovanější skupinou. Pravidelná E-slovesa a Á-slovesa mají frekvenci téměř stejnou (14% a 12%), v ČNK však mají Á-slovesa frekvenci vyšší. Frekvenci 12% mají také „nezařaditelná“ nepravidelná slovesa, jež tvoří v ČNK nejpočetnější skupinu. V této lekci však z didaktických důvodů „dostala prostor“ ostatní slovesa, zejména modální *mocet* a *umět*.

Vzor pro skupinu „Á-sloves“ *dělat* se vyskytuje ze sloves této skupiny nejčastěji (3x), vzor *rozumět* se v textech neobjevuje vůbec a vzory *pracovat* a *číst* jednou. Jako vzory byla tedy vybrána slovesa použitá v textech této lekce a sloveso *rozumět*, s nímž se studenti seznámili již v první lekci.

4.3.3. Indikativ préterita

V textech šesté lekce, která se věnuje probírání préterita najdeme 188 sloves. Nejvyšší frekvenci mají „nezařaditelná“ nepravidelná slovesa – 47%, tedy o 13% více než v ČNK. Pravidelná i nepravidelná E-slovesa mají shodnou frekvenci 15%, Í-slovesa 13% a Á-slovesa 10%. Toto pořadí ani hodnoty neodpovídají ČNK. Ze vzorů se zde vyskytuje 7x *dělat*, 5x *pracovat* a 3x *číst*.

Texty jsou koncipovány tak, aby reflektovaly rozdíl v podobě I-ového přičestí při shodě s podmětem a pozici pomocného slovesa *být* ve větě. Tzv. druhé pozici ve větě věnuje Lída Holá velkou pozornost, neboť se jedná o jev pro cizince velmi nezvyklý, který odporuje českému volnému slovosledu. Pokud si jej studenti dostatečně neosvojí, mohou mít problémy s porozuměním.³⁸

K prezentaci préterita jsou vhodně zvoleny texty s tématem historie a slavných lidí. V souvislosti s tím se často objevují slovesa *narodit se*, *umřít*, *hrát*, *žít*, *studovat*, *pracovat*, která tak zvyšují frekvenci E-sloves.

Autorka se v textech snaží omezit dokonavá slovesa, s nimiž se studenti seznámí až v následujících lekcích. Proto se v jednom z textů objevuje např. věta *chtěl jsem kupovat nový monitor*, která by zněla přirozeněji s dokonavým slovesem *koupit*. Užívání pouze nedokonavých sloves však není důsledné, v dalších textech se objevují např. dokonavá slovesa *dostat*, *začít*, *založit*, *objevit*, *narodit se*, *umřít*. Tato slovesa by však v daném kontextu buď nemohla být nahrazena nedokonavými, nebo by text působil velmi nepřirozeně.

4.3.4. Futurum nedokonavých sloves

V textech osmé lekce najdeme 92 sloves, nejvyšší frekvenci mají opět „nezařaditelná“ nepravidelná slovesa – 46%. Nepravidelná E-slovesa mají frekvenci 20% a podobně jako Á-slovesa s frekvencí 13% se téměř shodují s ČNK. Pravidelná

---

³⁸ Srov. Holá, L.: Syndrom Kalininského prospektu (Poznámka k výuce češtiny pro cizince). In: *Čeština doma a ve světě*. Praha 1/2000, s. 30-32.

E-slovesa jsou zastoupena 15% sloves, Í-slovesa tvoří pouze 7%. Ze vzorů se zde vyskytuje 1x *dělat*, 3x *pracovat* a 1x *číst*. Nízká frekvence Í-sloves a naopak vysoká frekvence pravidelných E-sloves souvisí s tématem lekce, jímž jsou plány do budoucna a volný čas. Do textů se tak „hodila“ slovesa jako *malovat*, *opalovat se*, *fotografovat*, *cestovat* a další.

4.3.5. Vid, futurum dokonavých sloves

V textech dvanácté lekce najdeme 37 sloves, nejfrekventovanější jsou nepravidelná a pravidelná E-slovesa (30% a 27%), Í-slovesa mají frekvenci 22%, Á-slovesa a „nezařaditelná“ nepravidelná slovesa mají shodnou frekvenci 11%.

Ze vzorů se zde vyskytuje pouze 1x *dělat*. Frekvenci v ČNK se blíží pouze Í-slovesa a Á-slovesa. Frekvence jednotlivých typů v této lekci je ovlivněna tím, že se zde probírá slovesný vid a budoucí čas dokonavých sloves. Na prezentaci těchto gramatických jevů jsou zaměřeny i texty této lekce, jež se tematicky vztahují k domácím pracím.

4.3.6. Prefixy „dlouhá“ a „krátká“ slovesa pohybu

Ve třinácté lekci se studenti seznámí s „dlouhými“ slovesy pohybu, jak nazývá Lída Holá slovesa *chodit*, *jezdit* a *létat* vyjadřující obousměrný, či opakovaný pohyb.³⁹ Slovesa *jezdit* a *chodit* jsou v textech poměrně častá, avšak *létat* ani jeho „jednosměrnou“ variantu *letět* zde nenajdeme.

V textech se vyskytuje 146 sloves, z toho 11% tvoří Á-slovesa, 21% Í-slovesa, 3% pravidelná a 34% nepravidelná E-slovesa, 31% pak „nezařaditelná“ nepravidelná slovesa. Ze vzorů se zde vyskytuje pouze 1x *dělat*.

Tato lekce je zaměřena na slovesa pohybu. Kromě již známých sloves *jít* a *jet* se studenti seznámí s četnými slovesy odvozenými od nich předponami.

---

³⁹ Srov. Holá, L.: *New Czech Step by Step*, s. 140.

Jediným předponovým slovesem s jiným základem než *jít* nebo *jet* je *přeplovat*. Tato předponová slovesa velkou měrou zvyšují frekvenci nepravidelných E-sloves. Frekvence ostatních skupin odpovídá ČNK. Pravidelná E-slovesa v textech téměř nenajdeme, pravděpodobně proto, že se „nehodila do kontextu“.

4.3.7. Kondicionál

V textech patnácté lekce najdeme 141 sloves, Á-slovesa mají frekvenci 14%, Í-slovesa 21%, pravidelná E-slovesa 11%, nepravidelná 21% a ostatní nepravidelná slovesa 33%. Vyskytují se zde všechny vzory, každý jednou. Frekvence jednotlivých skupin téměř odpovídá ČNK. V této lekci převažují texty autentické (příběhy, s nimiž studenti mají dále pracovat), najdeme zde i texty vytvořené záměrně tak, aby prezentovaly kondicionál probíraný v této lekci.

4.3.8. Imperativ

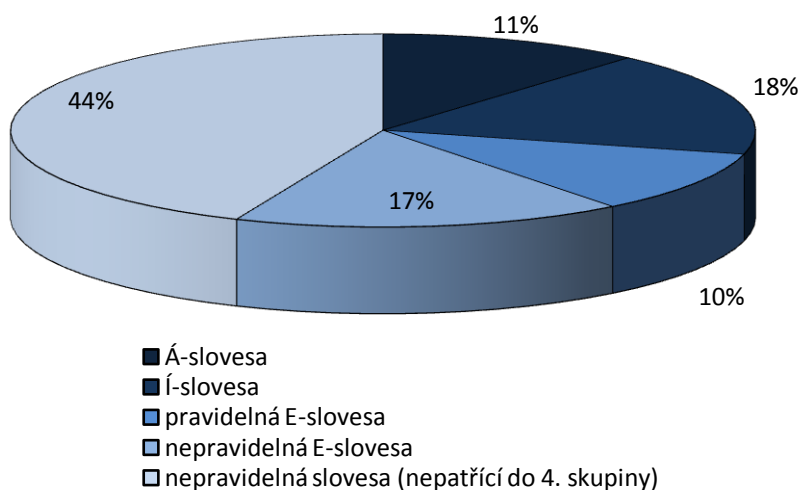
V poslední lekci této učebnice najdeme 97 sloves. Á-slovesa mají frekvenci 14%, Í-slovesa 26%, pravidelná E-slovesa 4%, nepravidelná 13% a ostatní nepravidelná slovesa 38%. Ze vzorů se zde vyskytuje pouze 1x *dělat*. Frekvence Á-sloves a Í-sloves odpovídá korpusu, přesto je však slovní zásoba textů této lekce ovlivněna zejména didaktickými faktory – texty jsou koncipovány tak, aby prezentovaly imperativ, instrumentál a vokativ.

4.3.9. Shrnutí

Frekvence jednotlivých konjugačních typů v *New Czech Step by Step*, již můžeme vidět v grafu 1, téměř odpovídá jejich frekvenci v ČNK. Pokud bychom se zaměřili na pořadí jednotlivých typů podle frekvence, zjistíme, že se učebnice i korpus shodují. Přesto si můžeme všimnout některých rozdílů. Stejnou frekvenci

jako v ČNK (17%) mají nepravidelná E-slovesa, pravidelná E-slovesa mají v *New Czech Step by Step* frekvenci o 1% vyšší. „Nezařaditelná“ nepravidelná slovesa mají v učebnici frekvenci o 11% vyšší než v ČNK, Í-slovesa naopak o 8% nižší, stejně tak Á-slovesa, jejichž frekvence je nižší o 4%.

Graf 1: Frekvence konjugačních typů v *New Czech Step by Step*

V grafu 1 si můžeme všimnout značné převahy nepravidelných sloves. Jedná se převážně o slovesa (mnohdy velmi starobylá) tvořící nepočtené uzavřené skupiny (nejsou to typy produktivní); jsou to však slovesa velmi frekventovaná. Nepravidelná morfemická stavba těchto sloves je, podle mého názoru, také důvodem jejich vysoké frekvence. Student si mnohem snadněji zapamatuje určitý tvar, když jej vidí vícekrát v textu (ještě lépe pak, když se jedná např. o text vtipný nebo něčím zvláštní), než kdyby se jej snažil naučit metodou drilu.

Pravidelná morfemická stavba Í-sloves a Á-sloves by naopak mohla být příčinou jejich nižší frekvence. Pokud student zná pravidlo, může snadno tvořit tvary, které se tomuto pravidlu nevymykají, a není proto třeba tato slovesa tolik procvičovat. Důvodem nižšího zastoupení Á-sloves by mohl být i fakt, že téměř polovina sloves tohoto typu je příznaková. Častý je zvláště příznak expresivity nebo řídkosti výskytu (např. *cupitat, papat, čmuchar, kecat*). Značnou část tohoto konjugačního typu tvoří tzv. opakovací slovesa (např. *chodívat, sedávat*).⁴⁰ Taková

⁴⁰ Srov. Petr, J. a kol., s. 490.

slovesa jsou pro začátečníky „obtížná“ či nepotřebná, proto se v učebnicích neobjevují.

Vzory jednotlivých skupin se v textech neobjevují systematicky. Nejčastěji najdeme vzory *rozumět* (31x) a *dělat* (30x), *číst* se objevuje 14x a *rozumět* pouze 4x. Jako vzory byla vybrána slovesa, s nimiž se studenti seznámili v prvních lekcích. Texty jsou vždy zaměřeny k určitému tématu, komunikační situaci (např. u lékaře, na návštěvě, cestování), slovesa jsou vybírána tak, aby korespondovala s těmito tématy a zároveň reprezentovala probírané gramatické jevy (např. ve 14. lekcí se probírá lokál, proto zde najdeme větší množství sloves, jejichž pravá valenční pozice je obsazena jménem v tomto pádu).

4.4. Communicative Czech (Elementary Czech)

4.4.1. Sloveso *být*

Stejně jako v *New Czech Step by Step* je prvním slovesem, s jehož přítomnými tvary se studenti v této učebnici seznamují, sloveso *být*. Hned v úvodu první lekce jsou krátké dialogy, kde se toto sloveso objevuje ve všech tvarech indikativu přítomnosti. Celkem se v první lekci vyskytuje 45 sloves, z toho 5 lemmat. Nejvyšší frekvenci má (díky slovesu *být*) 3. skupina, do níž patří slovesa s infinitivem zakončeným -OVAT a nepravidelná slovesa; frekvence 2. skupiny (slovesa s infinitivem zakončeným -IT, -ET/-ĚT) je 10% a 1. skupiny 4%. Všechna tato slovesa se objevují v základních konverzačních frázích (*Jak se jmenuješ? Odkud jsi? Jak se máte?* atd.)

4.4.2. Indikativ přítomnosti

Ve druhé lekci se probírají přítomné tvary sloves. Slovesa jsou rozdělena do tří skupin podle zakončení infinitivu, jak bylo zmíněno v předchozí kapitole.

V textech najdeme 42 sloves, 1. skupinu (slovesa s infinitivem zakončeným skupinou hlásek -AT) tvoří 26% sloves, 2. skupinu (s infinitivem zakončeným -IT, -ET/-ĚT) 29% a 3. skupina (infinitiv zakončený -OVAT + nepravidelná slovesa) má frekvenci 45%. Vzory těchto skupin (*dělat, mluvit, studovat*) se v textech objevují jednou.

Když porovnáme frekvenci jednotlivých skupin s ČNK (graf 2 v příloze znázorňuje frekvenci konjugačních vzorů v korpusu, kdybychom je rozdělili podle této učebnice), zjistíme, že 1. a 2. skupina mají frekvenci vyšší než v ČNK (o 11% a 3%). Mohli bychom očekávat, že nejvyšší frekvenci budou mít slovesa 3. skupiny, protože sem patří nepravidelná slovesa, jež jsou velmi frekventovaná, a navíc slovesa produktivního typu *kupuje*. Tato skupina je zde však zastoupena nejméně. Texty jsou koncipovány tak, aby korespondovaly s tématem lekce, jímž je *seznámení*. Kromě přítomného času se v této lekci probírá také akuzativ; to je dalším faktorem, který ovlivňuje výběr sloves.

4.4.3. Modální slovesa

V páté lekci najdeme 90 sloves, z toho 33% tvoří slovesa 1. skupiny (-AT), 27% slovesa 2. skupiny (-IT, -ET/-ĚT) a 40% slovesa 3. skupiny (-OVAT + nepravidelná slovesa). Vzorová slovesa opět v textech použita nejsou.

Frekvence sloves 2. skupiny je pouze o 1% vyšší než v ČNK, zbylé dvě skupiny se již s korpusem neshodují. 1. skupina má frekvenci o 18% vyšší „na úkor“ skupiny třetí. Na tomto stavu se podílí zejména frekventované sloveso *mít*, které autorky zařadily do první skupiny na základě podobnosti jeho přítomných tvarů s tvary vzoru *dělá*. Texty korespondují s tématem lekce (*hotel, restaurace*), reflektují také gramatické jevy probírané v této lekci, tedy modální slovesa a vokativ.

4.4.4. Indikativ préterita

V šesté lekci, v níž se probírá minulý čas, najdeme 59 sloves; 1. skupina (-AT) má frekvenci 25%, 2. skupina (-IT, -ET/-ĚT) 27%

a 3. skupina (-OVAT + nepravidelná slovesa) 47%. Ze vzorových sloves se zde vyskytuje 1x *studovat*. Frekvence sloves 2. skupiny je opět pouze o 1% vyšší než v ČNK, primárně jsou však texty zaměřeny na prezentaci préterita a genitivu singuláru. Tématem, k němuž se vztahuje slovní zásoba lekce je popis denních činností.

4.4.5. Slovesa *chodit, jezdit*

V textech osmé lekce se vyskytuje 80 sloves, z toho 21% sloves patří do 1. skupiny (-AT), 11% do 2. skupiny (-IT, -ET/-ĚT) a 68% do 3. skupiny (-OVAT + nepravidelná slovesa). 1x zde můžeme najít vzor *studovat*. Frekvenci 1. skupiny zvyšuje již zmíněné sloveso *mít*, slovní zásoba je také ovlivněna tématem lekce, jímž je *rodina* a *najímání bytu*. Gramatiku probíranou v této lekci (rozdíl mezi slovesy pohybu *jít – chodit, jet – jezdit* a substantiva rodu mužského životného) texty příliš nereflektují. Životná maskulina se v textu vyskytují tři, ze sloves pohybu zde najdeme pouze *jít*.

4.4.6. Indikativ futura, vid

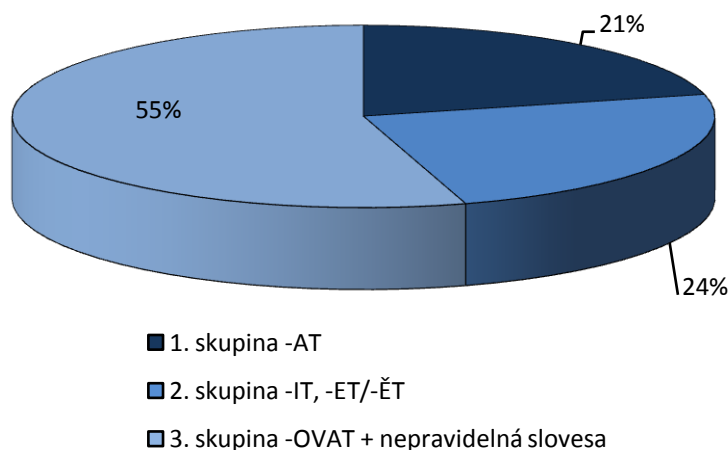
V deváté lekci najdeme 146 sloves, 1. skupina (-AT) má frekvenci 19% (v ČNK 15%), 2. skupina (-IT, -ET/-ĚT) 27% (v ČNK 26%) a 3. skupina (-OVAT + nepravidelná slovesa) 54% (v ČNK 59%). Ze vzorových sloves se zde vyskytuje 2x *dělat* a 1x *mluvit*. Při srovnání frekvence jednotlivých skupin v této lekci a v ČNK zjistíme, že se téměř shoduje. Důvodem tohoto vyrovnání by mohla být dokonavá slovesa, která se v předchozích lekcích téměř nevyskytovala, protože jejich přítomní tvary vyjadřují budoucí čas, který se probírá až v této lekci. Tematicky jsou texty zaměřeny k cestování a počasí.

4.4.7. Imperativ

V desáté lekci najdeme 59 sloves, 1. skupina (-AT) má frekvenci 17% (v ČNK 15%), 2. skupina (-IT, -ET/-ĚT) 32% (v ČNK 26%) a 3. skupina (-OVAT + nepravidelná slovesa) 51% (v ČNK 59%). Ze vzorových sloves se zde vyskytuje 1x *dělat*. Posledním probíraným slovesným tvarem je imperativ, který společně s taktéž probíraným dativem a s tématem lekce, jímž je *oblečení*, ovlivňuje slovní zásobu této lekce.

4.4.8. Shrnutí

Graf 2: Frekvence konjugačních typů v *Communicative Czech*

Jak můžeme vidět v grafu 2, nejvyšší frekvenci v *Communicative Czech* mají slovesa 3. skupiny, do níž podle tradičního dělení spadají slovesa první, druhé a třetí třídy. Přesto však tato skupina nedosahuje frekvence v ČNK, kde je o 4% vyšší. Pravděpodobným důvodem je zařazení slovesa *mít* do skupiny první, jak již bylo zmíněno dříve, která tak má o 6% vyšší frekvenci než v ČNK.

Právě odlišné pojetí nepravidelných sloves může mít, podle mého názoru, vliv na výsledky frekvenční analýzy. Jestliže autorky řadí druhé nejfrekventovanější sloveso *mít* na základě podobnosti přítomných tvarů do skupiny odpovídající páté

slovesné třídě (ve shodě s *Mluvnici češtiny 2*), zatímco autorský tým Ústavu Českého národního korpusu řadí toto sloveso ve své publikaci *Statistiky češtiny*, z níž jsem při srovnání vycházela, mezi slovesa nepravidelná, musí se tato skutečnost projevit ve výsledném rozložení frekvence.

Vzorová slovesa *dělat*, *mluvit*, *studovat* se v textech objevují sporadicky; nejčastěji (7x) se setkáme se slovesem *studovat*, které je studentům blízké, 6x najdeme v textech učebnice vzor *dělat*, jež patří k nejfrekventovanějším českým slovesům, a 5x vzor *mluvit*. Texty jednotlivých lekcí jsou zaměřeny vždy k určitému tématu (např. cestování, oblečení, rodina), objevují se v nich proto slovesa korespondující s těmito tématy. Texty jsou zároveň koncipovány tak, aby reflektovaly probíranou gramatiku.

4.5. Čeština pro cizince

4.5.1. Sloveso být

Učebnice Karly Hronové a Milady Turzíkové začíná úvodní lekcí, v níž se studenti seznámí s nejpoužívanějšími frázemi (např. *Odkud jste?*, *Jak se máte?*, *Jak se jmenuješ?*). V první lekci se pak probírají přítomné tvary slovesa *být*. Kromě něj se v této lekci vyskytují ještě čtyři slovesa – *stát*, *viset*, *ležet*, *sedět*. Tato slovesa jsou v textu použita jako synonyma slovesa *být* (*Vzadu je skříň. – Vzadu stojí skříň.*), ve výkladu gramatiky jsou potom užita pro demonstraci tvoření negativu.

4.5.2. Indikativ přítomny

Text druhé lekce obsahuje 38 sloves. Nejvyšší frekvenci (32%) mají slovesa 2. skupiny, do níž patří slovesa zakončená v 1. os. sg. indikativu přítomny -ím, 26% sloves patří do 1. skupiny zahrnující slovesa zakončená -u/-uji, -ji, 3. skupina (slovesa zakončená -ám) a nepravidelná slovesa, která nelze zařadit do žádné

skupiny, mají shodnou frekvenci 21%. (Nepravidelná slovesa jsou reprezentována jediným lemmatem *být*.) Vzory *číst, sedět, odpovídat* se v textu vyskytují 2x, *studovat* 1x.

Frekvence sloves 1. skupiny je totožná s jejich frekvencí v ČNK, 2. a 3. skupina mají frekvenci vyšší (obě o 6%). Vyšší frekvence těchto skupin spojená s nižší frekvencí nepravidelných sloves je patrně způsobena snahou, aby se v textu neobjevovala slovesa s tvary odlišnými od tvarů sloves vzorových. Kromě slovesa *být*, probraného v 1. lekci, zde nenajdeme žádné sloveso, jež by nemohlo být zařazeno do některé z prezentovaných skupin.

4.5.3. Reflexivní slovesa

Ve třetí lekci najdeme 57 sloves, z toho 14% sloves patří do první skupiny zahrnující slovesa zakončená v 1. os. sg. -u/-uji, -ji, 21% do 2. skupiny (slovesa zakončená -ím), 14% sloves zařadíme do 3. skupiny (slovesa zakončená -ám), 51 % tvoří nepravidelná slovesa, která do žádné skupiny zařadit nelze. Ze vzorů zde najdeme pouze 1x *odpovídat*.

Frekvence 2. skupiny jako jediná odpovídá frekvenci v ČNK (kde je o 1% vyšší). První skupina má frekvenci o 12% nižší než v ČNK, 2. skupina o 5% nižší, frekvence nepravidelných sloves je naopak o 18% vyšší. Jedním z důvodů rozdílné frekvence by mohla být absence dokonavých sloves v textech, protože tato slovesa svými přítomnými tvary vyjadřují budoucí čas, který ještě nebyl probrán. Dalším důvodem by mohlo být didaktické zaměření textů. Ty jsou koncipovány tak, aby odrážely gramatiku probíranou v této lekci; akuzativ singuláru (téměř polovina sloves má pravou valenční pozici obsazenou jménem v akuzativu) a reflexivní slovesa (ta však v textu najdeme pouze dvě). Slovní zásoba této lekce se vztahuje k tématu *naše město*.

Autorky zřejmě chtěly v textu použít co nejvíce nových sloves, ale měly omezený výběr tvarů, proto text zní poněkud „uměle“. Například promluvu „*Vidím tam jednu historickou budovu, je to asi divadlo. Naproti vidím nějaký obchod.*“

V obchodě ještě prodávají.⁴¹ bychom z úst rodilého mluvčího pravděpodobně neslyšeli.

4.5.4. Futurum dokonavých sloves a sloves pohybu

Ve čtvrté lekci se vyskytuje 54 sloves, 1. skupina (-u/-uji, -ji) má frekvenci 19% (v ČNK 26%), 2. skupina (-ím) 22% v ČNK (26%), 3. skupina (-ám) 9% (v ČNK 15%) a nepravidelná slovesa 50% (v ČNK 33%). Jednou se zde vyskytuje vzorové sloveso *studovat*. Rozdíly ve frekvenci jsou způsobeny vysokou frekvencí nepravidelných sloves, zejména slovesa *být*.

Použitá slovní zásoba se vztahuje k tématu *na návštěvě*, reflektuje také probírané gramatické jevy – akuzativ singuláru životných maskulin, česká příjmení, futurum dokonavých sloves a sloves pohybu (z nich však v textech najdeme pouze *jít*).

4.5.5. Modální slovesa, infinitiv

V páté lekci najdeme 56 sloves, z toho 9% tvoří slovesa 1. skupiny (-u/-uji, -ji), která mají v ČNK frekvenci o 17% vyšší, 29 % (o 3% více než v ČNK) je sloves 2. skupiny (-ím), 23% (v ČNK 15%) tvoří slovesa 3. skupiny (-ám), nepravidelná slovesa mají frekvenci 39% (v ČNK 33%). Vzorová slovesa *číst* a *odpovídat* se v textech vyskytují jednou, *sedět* dvakrát.

Slovní zásoba textů je ovlivněna jednak jejich tématem, které by se dalo souhrnně nazvat cestování, jednak reflektuje gramatiku této lekce – modální slovesa a futurum probrané v lekci předchozí.

---

⁴¹ Hronová, K., Turzíkova, M., s. 46.

4.5.6. Futurum nedokonavých sloves

V šesté lekci se vyskytuje 29 sloves; 1. skupina (-u/-uji, -ji) má frekvenci 21% (v ČNK 26%), 2. skupina (-ím) 27% (v ČNK 26%), 3. skupina (-ám) 7% (v ČNK 15%) a nepravidelných sloves je 45% (v ČNK 33%). Vzorová slovesa se v této lekci nevyskytují.

Texty primárně reflektují gramatiku této lekce – akuzativ plurálu a futurum nedokonavých sloves. V souvislosti s probíraným akuzativem má nejvyšší frekvenci v této lekci sloveso *mít*, které tak podstatně zvyšuje frekvenci nepravidelných sloves.

4.5.7. Indikativ préterita

V desáté lekci najdeme 66 sloves, 1. skupina (-u/-uji, -ji) má frekvenci 29% (v ČNK 26%), 2. skupina (-ím) 26%, stejně jako v ČNK, slovesa 3. skupiny (-ám) tvoří 11% (v ČNK 15%) a nepravidelných sloves je o 2% více než v ČNK, tedy 35%. Vzor 2. skupiny *sedět* se zde vykytuje jednou, ostatní vzory v textech nenajdeme.

Frekvence všech skupin téměř odpovídá ČNK. To by mohlo být způsobeno tím, že se v této lekci kromě minulého času neprobírá žádný jiný gramatický jev, text je tedy vyprávěním, které bychom mohli najít například v nějakém časopise (i když pravděpodobně v trochu jiné formě).

4.5.8. Imperativ

Dvanáctá lekce obsahuje 67 sloves, z toho 28% patří do 1. skupiny (-u/-uji, -ji), tj. o 2% více než v ČNK; do 2. skupiny (-ím) zařadíme 18% sloves (v ČNK má tato skupina frekvenci 26%), 7% je sloves 3. skupiny (-ám), tj. o 8% méně než v ČNK a nepravidelných sloves je 46% (o 13% více než ČNK). Vzorová slovesa v této lekci nenajdeme.

Frekvenci nepravidelných sloves zvyšují zejména slovesa *být* a *jít*. Texty jsou koncipovány tak, aby reflektovaly imperativ, probíraný v této lekci. Jejich slovní zásoba se vztahuje k tématu *na poště*.

4.5.9. Prefixy směru

V patnácté lekci se vyskytuje celkem 57 sloves, 1. skupina (-u/-uji, -ji) má frekvenci 14% (v ČNK 26%), 2. skupina (-ím) 40% (v ČNK 26%), 3. skupina (-ám) 16% (v ČNK 15%) a nepravidelných sloves je 30% (v ČNK 33%). Ze vzorových sloves zde najdeme 1x *sedět*. Stejně jako ostatní texty v druhé polovině této učebnice, jsou i texty této lekce určeny k tomu, aby studenty připravily na studium v českém jazyce, blíží se tedy textům odborným; objevují se v nich i nepříliš frekventovaná slova, např. *vyvážet* nebo *zaujímat*. Text této lekce je zaměřen k tématu *průmysl*, reflektuje také probíranou gramatiku, jíž je stupňování adverbií. Probírají se zde také prefixy směru u sloves, prefigovaná slovesa se však v textech neobjevují.

4.5.10. Reflexivní pasivum

V osmnácté lekci najdeme sloves poměrně málo – 26. Z toho 15% sloves zařadíme do 1. skupiny (-u/-uji, -ji), 23% sloves do 2. skupiny (-ím), 19% sloves do 3. skupiny (-ám) a 42% sloves je nepravidelných. Žádné vzorové sloveso mezi nimi není. Třetí skupina a nepravidelná slovesa mají frekvenci vyšší než v korpusu, první dvě skupiny jsou zastoupeny méně. Slovesa použitá v textu této lekce jsou jednoznačně ovlivněna jeho tématem *Evropa ve 20. století*. Z textu studenti získají informace o světových válkách a dalších událostech 20. století. „Jakoby mimochodem“ se v textu objevují dvě slovesa ve tvaru reflexivního pasiva, které se v této lekci probírá. Kromě zvrátneho pasiva je gramatikou této lekce také

instrumentál plurálu. Tento pád najdeme v textu jednou ve vazbě se slovesem *nazývat*.

4.5.11. Složené pasivum

V 19. lekci se vyskytuje 23 sloves. Nenajdeme zde žádné sloveso, které patří do 3. skupiny (slovesa zakončená -ám), ostatní skupiny mají téměř shodnou frekvenci. 1. skupina (-u/-uji, -ji) 35%, 2. skupina (-ím) 30% a nepravidelná slovesa mají frekvenci 35%. Nenajdeme zde ani žádné vzorové sloveso. Frekvence nepravidelných sloves je o 2% vyšší než v ČNK, zbylé dvě skupiny pak mají vysokou frekvenci díky absenci sloves 3. skupiny. Text této lekce je zaměřen na problémy rozvojových zemí, tomuto tématu je tedy přizpůsobena použitá slovní zásoba. Vyskytuje se zde i reflexivní pasivum, které je gramatikou této lekce, najdeme ho však v textu pouze dvakrát. Přestože frekvence slovesných typů neodpovídá ČNK, působí text přirozeně, jako by byl převzat například z některé učebnice dějepisu.

4.5.12. Kondicionál

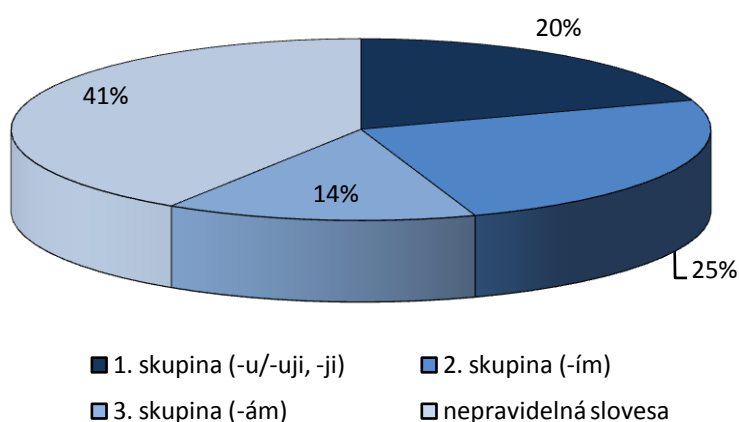
Ve 22. lekci se objevuje 27 sloves, z toho 22% sloves patří do 1. skupiny (-u/-uji, -ji), 26% do 2. skupiny (slovesa zakončená -ím), 15% sloves zařadíme do 3. skupiny (slovesa zakončená -ám), 37% tvoří nepravidelná slovesa. Žádný ze vzorů v této lekci nenajdeme.

Frekvence 2. a 3. skupiny se shoduje s korpusem, 1. skupina je zastoupena o 4% méně než v ČNK, nepravidelných sloves je pak o 4% více. Gramatikou, která se v této lekci probírá je kondicionál, ten se však v textu příliš nevyskytuje. Možná proto, že text s názvem *lékařská péče* není koncipován primárně k prezentaci určitého gramatického jevu, nepůsobí „uměle“.

4.5.13. Shrnutí

Jak můžeme vidět v grafu 3, nejfrekventovanější jsou nepravidelná slovesa, jichž je v *Češtině pro cizince* o 8% více než v ČNK. Téměř stejnou frekvenci jako v korpusu má 2. a 3. skupina, zastoupení obou těchto skupin je o 1% menší než v korpusu. Frekvence 1. skupiny je o 6% nižší než v ČNK. Frekvenci nepravidelných sloves zvyšují zejména často používaná slovesa *být* a *mít* spolu s modálními slovesy.

Graf 3: Frekvence konjugačních typů v *Češtině pro cizince*

Vzory jednotlivých skupin se nevyskytují systematicky, v řadě lekcí je nenajdeme vůbec. *Sedět* a *číst* se v textech učebnice objevují 8x, *odpovídat* 6x a *studovat* 3x. Nejedná se tedy o slovesa v učebnici nejfrekventovanější, ale ta, která byla ve druhé lekci při probírání prezentních tvarů „po ruce“ a vyskytovala se v textu.

Texty každé lekce se vždy vztahují k určitému tématu. Na rozdíl od textů předchozích dvou učebnic, jež jsou pojaty komunikativně (je zde množství dialogů, texty se vztahují ke komunikačním situacím ze všedního života – nakupování, telefonní hovory, návštěva, oblečení...), texty v *Češtině pro cizince* kromě „běžných“ témat jako nakupování, sport nebo návštěva lékaře obsahují také např. témata průmysl, zemědělství, životní prostředí, kultura či problémy rozvojových zemí. Texty ve druhé polovině učebnice se tak tematicky i stylem blíží textům odborným. To je ve shodě s cílem učebnice, jímž je, nejen aby studenti byli schopni dorozumět

se v běžných situacích každodenního života, ale také co nejdříve zvládnout odbornou přípravu v českém jazyce. Proti předchozím dvěma učebnicím se v *Češtině pro cizince* vyskytuje mnohem méně dialogů. Texty jsou primárně zaměřeny k tomu, aby odrážely gramatické jevy probírané v jednotlivých lekcích, případně aby si z nich studenti odnesli nějaké informace (např. o historii) a v neposlední řadě také proto, aby si díky těmto textům rozšířili slovní zásobu. Bohužel se však často nejedná o slovní zásobu, kterou by studenti využili v běžné komunikaci.

5. Několik poznámek ke slovesným tvarům

Při excerpce materiálu pro tuto práci jsem si všimla několika faktů týkajících se slovesných tvarů, které mě zaujaly. Přestože tyto jevy přesahují rámec této práce, ráda bych se o nich alespoň okrajově zmínila.

Jednou z prvních věcí, které člověk všimne, když otevře učebnice *New Czech Step by Step* a *Communicative Czech*, je používání hovorových koncovek v 1. os. sg. 3. os. pl. u sloves vzoru *kupuje*. Je pochopitelné, že učebnice zaměřené na komunikaci dávají přednost těmto koncovkám, používaným v mluveném jazyce, přesto si však myslím, že uvádět ve vzoru pro životopis „[...] rok *studuju němčinu na jazykové škole*“⁴² není příliš šťastné. *Čeština pro cizince* se sice o existenci hovorových koncovek zmiňuje, důsledně se však v textech objevují koncovky spisovné. Představuje tím druhý extrém, kdy je například v rozhovorech dvou studentů běžně používán tvar *děkuji*. Texty v této učebnici, zvláště dialogické, bychom mohli označit jako hyperkorektní.

V některých textech je patrná snaha vyhnout se dokonavým slovesům (protože ještě nebyl probrán budoucí čas), proto můžeme najít např. následující text: „*Představte si, že jste vyhráli peníze a můžete jet na cestu kolem světa. – Co budete vidět? V srpnu asi pojedeme do Afriky. Ale to ještě musíme plánovat, kupovat letenky a rezervovat ubytování.*“⁴³ Nedokonavá slovesa v daném kontextu znějí nepřírozně. Přitom se některá dokonavá slovesa vyskytla již v dřívějších lekcích.

V *New Czech Step by Step* se některé slovesné tvary (budoucí čas, imperativ a kondicionál) vyskytují v textech dříve, než jsou probrány. Tyto tvary najdeme zejména v dialozích. V *Communicative Czech* je tomu podobně; imperativ najdeme v textech mnohem dříve, než je v desáté lekci probrán. Kondicionál se v gramatice této učebnice neobjevuje vůbec, přesto jej najdeme téměř v každé lekci. *Čeština pro cizince* v tomto smyslu učebnicí tradiční – v textech najdeme pouze ty slovesné tvary, které již byly probrány nebo se probírají v příslušné lekci.

---

⁴² Pintarová M., Rešková, I., s. 176.

⁴³ Holá, L.: *New Czech Step by Step*, s. 109, 111.

Závěr

Tradiční dělení českých sloves na základě podoby přítomného kmene s přihlédnutím k diferencím v kmeni infinitivním se opírá o historický systém vzorů. I pro rodilého Čecha, který běžně užívá frekventované slovesné tvary, může být zařazení některých sloves ke konjugačním typům problematické. Toto rozdělení je pak zcela nevhodné pro výuku cizinců, tedy i pro učebnice češtiny pro cizince. Nejen, že student nezná tvary, podle nichž by mohl sloveso k určitému typu přiřadit, ale právě naopak potřebuje znát pravidlo, podle něhož může sloveso zařadit k správnému typu a vytvořit tak ostatní tvary.

Všechny tři sledované učebnice (*New Czech Step by Step*, *Communicative Czech (Elementary Czech)* a *Čeština pro cizince*) používají dělení sloves v zásadě shodné, avšak odlišné od tradiční klasifikace. Samostatné skupiny tvoří slovesa frekventovaných typů *dělá*, *prosí*, *trpí* a *sází* a *kupuje*. Nejednotné je však pojetí nepravidelných sloves. *New Czech Step by Step* řadí do zvláštní skupiny nepravidelných sloves slovesa 1. a 2. třídy a slovesa vzoru *kryje*, která nazývá nepravidelná E-slovesa, neuvádí však již, do které skupiny by měla patřit např. slovesa *být*, *chtít*, *mít* či *stát*, *spát*, *bát se*, jež jsou rovněž uvedena v seznamu „těžkých“ sloves v příloze učebnice společně s nepravidelnými E-slovesy. (L. Holá nazývá tato slovesa „těžká“ zřejmě proto, že tradičně jsou jako nepravidelná chápána pouze slovesa *být*, *chtít*, *vědět*, *jíst*.) *Čeština pro cizince* má podobný seznam (nazvaný „některá obtížnější a nepravidelná slovesa“), avšak s podstatně menším počtem sloves. V této učebnici nepravidelná slovesa nejsou přiřazena k žádné skupině, ani netvoří skupinu vlastní. V učebnici *Communicative Czech* jsou nepravidelná slovesa přiřazena ke vzoru *kupuje*, jejich seznam však nenajdeme. Podle mého názoru bylo velkým přínosem vytvořit pro účely výuky češtiny jako cizího jazyka jednotný seznam českých nepravidelných sloves, podobně jak je tomu v jiných jazycích. Myslím si, že by bylo dobré sjednotit i typologii sloves a používané vzory, které si každá učebnice vybírá tak, „jak se jí hodí“. Jako vzorová slovesa jsou ve všech učebnicích použita ta, která se objevila v textech lekce, v níž se

probírá indikativ přítomnosti (a s ním i rozdělení sloves do konjugačních typů), případně v lekcích předcházejících.

Výsledky provedené analýzy ukázaly, že se frekvence slovesných typů v textech sledovaných učebnic blíží frekvenci v Českém národním korpusu. Protože se však jedná o texty v učebnicích, slouží primárně k účelům didaktickým a také pragmatickým. Většina textů je koncipována tak, aby reflektovala probírané gramatické jevy a současně prezentovala slovní zásobu využitelnou v různých komunikačních situacích.

Anotace

Eva Nezvalová

Katedra bohemistiky filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

Slovní zásoba učebnic češtiny jako cizího jazyka se zřetelem k tvaroslovným charakteristikám (Vocabulary in the Textbooks of Czech as a Foreign Language with Regard to Morphological Features)

Vedoucí práce: Darina Hradilová, Mgr., Ph.D.

Počet znaků: 76436

Počet příloh: 3

Počet titulů použité literatury: 23

Klíčová slova: čeština jako cizí jazyk, čeština pro cizince, učebnice češtiny pro cizince, konjugační typy, sloveso, vzor, frekvence, frekvenční analýza

Charakteristika práce: Práce se zabývá slovesnými typy a vzory používanými v učebnicích češtiny pro cizince a srovnává je s konjugačními typy používanými při výuce češtiny jako jazyka mateřského. Druhá část práce přináší výsledky frekvenční analýzy těchto typů a jejich srovnání s frekvencí v Českém národním korpusu.

Seznam použité literatury

Prameny excerpce:

HOLÁ, L.: *New Czech Step by Step*. Praha: Akropolis, 2005.

HRONOVÁ, K., TURZÍKOVÁ, M.: *Čeština pro cizince*. Plzeň: Fraus, 1998.

PINTAROVÁ, M., REŠKOVÁ, I.: *Communicative Czech (Elementary Czech)*. Praha: ÚJOP, 1995.

Sekundární literatura:

BARTOŇ, T. a kol.: *Statistiky češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

BEČKA, J., JELÍNEK, J., TĚŠITELOVÁ, M.: *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v češtině*. Praha: SPN, 1961.

ČERMÁK, F. a kol.: *Frekvenční slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2004.

FILIPEC, J. a kol.: *Slovník spisovné češtiny*. Praha: Academia, 1994.

HASIL, J.: Český jazyk po vstupu Česka do Evropské unie. In: *Přednášky z XLVIII. běhu Letní školy Slovanských studií*. Praha: FF UK, 2005, s. 25-31.

HENDRICH, J. a kol.: *Didaktika cizích jazyků*. Praha: SPN, 1988.

HOLÁ, L.: Syndrom Kalininského prospektu (Poznámka k výuce češtiny pro cizince) In: *Čeština doma a ve světě*. Praha: FF UK, 1/2000, s. 30-32.

HOLÁ, L.: Zprostředkovací (mediační) jazyk v hodinách češtiny pro cizince – ano či ne? In: *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2003-2005*. Praha: Akropolis, 2005, s. 33-38.

HRDLIČKA, M.: *Cizí jazyk čeština*. Praha: ISV, 2002.

HRDLIČKA, M.: K otázce komunikační metody a komunikativnosti. In: *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2003-2005*. Praha: Akropolis, 2005, s. 17-20.

HRDLIČKA, M.: K vybraným aspektům češtiny jako cizího jazyka v nové geopolitické situaci. In: *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka AUČČJ 2005-2006*. Praha: Akropolis, 2006, s. 9-13.

HRDLIČKA, M. *Předložky ve výuce češtiny jako cizího jazyka*. Praha: Karolinum, 2000.

KARLÍK, P., NEKULA, M., RUSÍNOVÁ, Z.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.

KOMÁREK, F.: Referenční rámec a jeho praktické uplatnění při výuce cizích jazyků. In: *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČČJ) 2005-2006*. Praha: Akropolis, 2006, s. 45-56.

LOTKO, E.: *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.

OSOLSOBĚ, K., PALA, K., RYCHLÝ P.: Frekvence vzorů českých sloves. In: *Slovo a slovesnost*. Praha: ÚJČ AVČR, 4/1998, s. 265-267.

PETR, J. a kol.: *Mluvnice češtiny (2) Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986.

POLDAUF, I., ŠPRUNK, K.: *Čeština jazyk cizí*. Praha: SPN, 1968.

ŠINDELÁŘOVÁ, J.: *Čeština jako cizí jazyk v evropském kontextu*. Ústí nad Labem: UJEP, 2008.

WIDDOWSON, H. G.: *Teaching Language as Communication*. Oxford: Oxford University Press, 1990.

Internetové zdroje:

Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČČJ). Dostupné z [www: <http://www.auccj.cz/>](http://www.auccj.cz/).

Český národní korpus – SYN2005. ÚČNK FF UK, Praha 2005. Dostupný z [www: <http://www.korpus.cz/>](http://www.korpus.cz/).

Dům zahraničních služeb MŠMT. Dostupné z [www:](http://www.dzs.cz/)

[<http://www.dzs.cz/index.php?a=view-project-folder&project_folder_id=319&>](http://www.dzs.cz/index.php?a=view-project-folder&project_folder_id=319&).

[cit. 29. 1. 2010]

HOLÁ, L. *Czech Step by Step*. Dostupné z [www: <www.czechstepbzstep.cz/>](http://www.czechstepbzstep.cz/).

Seznam použitých zkratek

aj.	a jiné
č.	číslo
např.	například
os.	osoba
popř.	popřípadě
pl.	plurál
sg.	singulár
srov.	srovnej
tj.	to jest
tzv.	tak zvaný, tak zvaně

Seznam příloh

Příloha č. 1 Frekvence konjugačních typů ve sledovaných učebnicích.....	57
Příloha č. 2 Poměr frekvence konjugačních typů v ČNK podle dělení jednotlivých sledovaných učebnic.....	59
Příloha č. 3 Nejfrekventovanější lemmata ve sledovaných učebnicích.....	61

Přílohy

Příloha č. 1

Frekvence konjugačních typů ve sledovaných učebnicích

Tabulka 1: Frekvence konjugačních typů v *New Czech Step by Step*

Lekce	Á-slovesa	Í-slovesa	pravidelná E-slovesa	nepravidelná E-slovesa	nepravidelná slovesa (nepatřící do 4. skupiny)
1	1	4	3	2	31
2	0	2	9	0	83
3	6	9	7	22	6
4	0	25	13	9	72
5	3	11	12	3	85
6	19	25	28	29	88
7	11	10	9	7	41
8	12	6	14	18	42
9	8	22	7	13	62
10	2	21	13	20	47
11	31	16	17	19	31
12	4	8	10	11	4
13	16	30	5	50	45
14	9	10	2	14	21
15	20	29	15	30	47
16	8	12	0	15	38
17	30	22	9	21	48
18	24	43	21	22	43
19	19	39	22	39	46
20	18	25	4	13	37
celkem	241	369	220	357	917

Tabulka 2: Frekvence konjugačních typů v *Communicative Czech*

Lekce	1. skupina -AT	2. skupina -IT, -ET/-ĚT	3. skupina -OVAT + nepravidelná slovesa
1	2	5	42
2	11	12	19
3	13	9	31
4	13	18	43
5	30	24	36
6	15	16	28
7	19	17	44
8	17	9	54
9	28	39	79
10	10	19	30
11	22	34	78
12	39	48	82
celkem	219	250	566

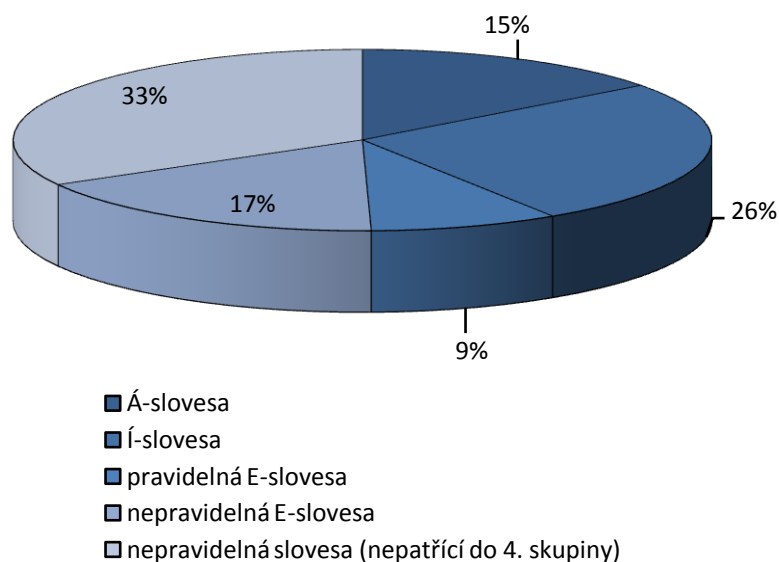
Tabulka 3: Frekvence konjugačních typů v *Češtině pro cizince*

Lekce	1. skupina (-u/-uji, -ji)	2. skupina (-ím)	3. skupina (-ám)	nepravidelná slovesa
úvodní	8	14	2	38
1	0	4	0	32
2	8	12	10	8
3	8	12	8	29
4	10	12	5	27
5	5	16	13	22
6	12	15	4	25
7	10	11	13	37
8	11	14	15	16
9	16	29	7	34
10	19	17	7	23
11	14	13	8	10
12	19	12	5	31
13	21	17	10	17
14	5	6	3	24
15	8	23	9	17
16	15	15	11	27
17	9	12	7	17
18	4	6	5	11
19	8	7	0	8
20	6	6	6	11
21	4	4	6	7
22	6	7	4	10
23	8	10	9	9
24	6	6	5	7
25	4	7	5	7
celkem	244	307	177	504

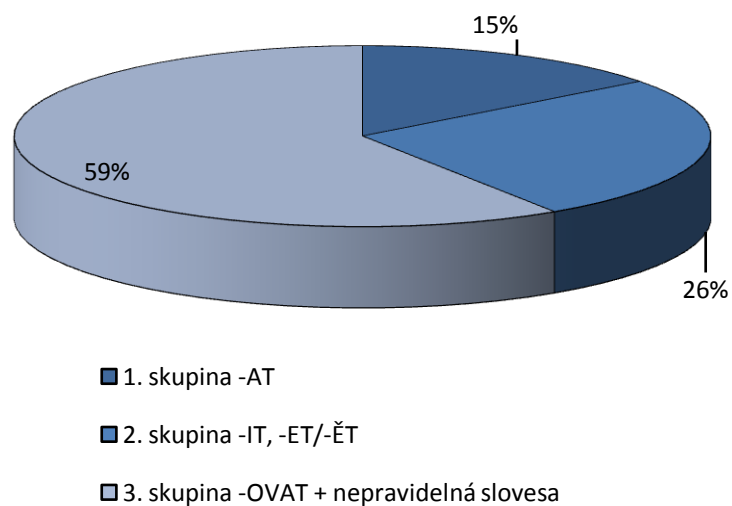
Příloha č. 2

Poměr frekvence konjugačních typů v ČNK podle dělení jednotlivých sledovaných učebnic

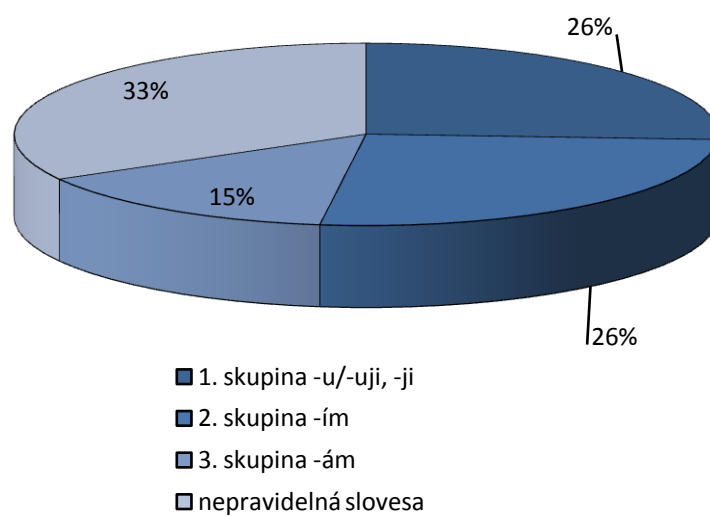
Graf 1: Poměr frekvence konjugačních typů v ČNK podle dělení L. Holé

Graf 2: Poměr frekvence konjugačních typů v ČNK podle dělení M. Pintarové a I. Reškové

Graf 3: Poměr frekvence konjugačních typů v ČNK podle dělení K. Hronové a M. Turzиковé

Příloha č. 3

Nejfrekventovanější lemmata ve sledovaných učebnicích

Tabulka 2: Nejfrekventovanější lemmata

New Czech Step by Step		Communicative Czech		Čeština pro cizince	
lemma	frekvence	lemma	frekvence	lemma	frekvence
být	518	být	189	být	222
mít	205	mít	81	mít	77
jít	64	chtít	50	mocht	51
chtít	57	mocht	44	muset	25
jet	49	jít	31	chtít	22
říkat	35	prosit	22	jít	22
pracovat	31	vědět	18	potřebovat	16
dělat	30	děkovat	18	vidět	15
studovat	30	potřebovat	17	vědět	13
muset	29	muset	16	zkoumat	12
mocht	29	jet	16	začít	12
vědět	23	vidět	15	říkat	11
vidět	22	vzít (si)	13	pracovat	10
hrát (si)	22	pracovat	12	sedět	10
hledat	20	líbit se	11	jet	10
myslet (si)	20	říkat	10	studovat	9
psát	19	koupit	10	číst	8
prosit	18	myslet (si)	10	žít	8
chodit	16	těšit (se)	10	myslet (si)	8
jmenovat se	15	dát (si)	9	smět	8
potřebovat	15	znát	9	znát	8
říct	15	stát	9	říci	8
				zapomenout	8